

SINTEZE

Studii de Strategie și Politici
SPOS 2024

STUDII DE STRATEGIE ȘI POLITICI (SPOS) 2024

– SINTEZE –

București, 2025

- STUDII DE STRATEGIE ȘI POLITICI (SPOS) 2024 -

ISSN 1843-1372

© Institutul European din România, 2025

Bd. Regina Elisabeta 7-9

Sector 3, București

www.ier.gov.ro

Coordonatori de proiect din partea IER/studii:

Mihaela-Adriana Pădureanu (Studiul 1), Eliza Vaș (Studiul 2), Iulian Onească și Ioana-Elena Bădescu-Secu (Studiul 3)

Opiniile exprimate aparțin autorilor studiilor și nu reprezintă poziția Institutului European din România sau a altor instituții.

Cuprins

Studiul nr. 1. Orientarea europeană a Republicii Moldova. Demersuri de sprijinire din partea României	5
Studiul nr. 2. Agenda europeană a Ucrainei. Impactul integrării Ucrainei asupra funcționării politicilor și structurii instituționale a UE	12
Studiul nr. 3. Viitorul muncii în contextul schimbărilor demografice și al avansului tehnologic. Perspective din România.....	20

Studiul nr. 1. Orientarea europeană a Republicii Moldova. Demersuri de sprijinire din partea României

Autori: **Mircea BRIE (coordonator)**
 Ana-Maria COSTEA
 Nicolae TODERAȘ

În prezent, continentul european este străbătut de confruntări directe sau indirecte, care amenință securitatea întregii regiuni. Pe de o parte, din punct de vedere militar, trebuie să amintim agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei și efectele acestuia, confruntările dintre Republica Armenia și Republica Azerbaidjan din 2020 – la care se adaugă, în septembrie 2023 lansarea de către Republica Azerbaidjan a unei operațiuni în Nagorno Karabakh, care a dus la exodul masiv al etnicilor armeni din enclavă (peste 100.000 de persoane), respectiv la autodizolvarea instituțiilor „republicii Artsakh”, începând cu 1 ianuarie 2024, revizionismul Federației Ruse, valurile de populism, evenimente care au schimbat dinamica arhitecturii de securitate europeană. Pe de altă parte, Europa se confruntă și cu o serie de conflicte înghețate precum cele din: regiunea transnistreană, Osetia de Sud și Abhazia și până în 2020 Nagorno-Karabakh. Pe de altă parte, riscurile și amenințările asimetrice, venite din sfera cibernetică sunt din ce în ce mai prezente, mai ales după izbucnirea pandemiei de COVID-19. La nivel macro, din punct de vedere geopolitic, continentul european este punctul de întâlnire al intereselor concurente ale marilor puteri precum SUA, Federația Rusă, China și Turcia. Astfel, se pune din ce în ce mai multă presiune pe politica externă a UE, fie că este vorba de politica de apărare și autonomia strategică, fie că este vorba despre extinderea sa. În anul 2023 decidenții europeni au anunțat deschiderea porților UE fix către una dintre cele mai dinamice zone din punct de vedere al securității de la nivelul Europei, acceptând ca Republica Moldova și Ucraina să devină state candidate la UE în pofida protestelor și acțiunilor beligerante ale Moscovei.

Astfel, viitorul oricărei inițiative regionale de politică externă, cum este extinderea UE, este unul foarte dinamic, ce include o serie de continuități, discontinuități, evenimente neprevăzute (cum a fost începerea agresiunii Federației Ruse împotriva Ucrainei în februarie 2022) și un grad ridicat de incertitudine. Pentru a explora o astfel de temă, considerăm că metoda comparativă și metoda construcției scenariilor sunt foarte utile în prognoza din domeniul politicii externe, fiind la bază folosite în domeniul militar, deoarece permite articularea unor posibile evoluții de viitor bazate pe identificarea unor pattern-uri, a estimării unor incertitudini și probabilități, precum și introducerea unor elemente neașteptate.

Pe lângă începerea negocierilor de aderare a Ucrainei și Republicii Moldova, UE a început o serie de demersuri interne de pregătire efectivă a extinderii. De exemplu, Raportul experților privind politica de coeziune (prezentat în ianuarie 2024), cel de al nouălea raport de coeziune economică, socială și teritorială (prezentat în martie 2024), precum și raportul privind viitorul Pieței Unice „Much More Than A Market” („Mult mai mult decât o piață”) (raportul Letta – prezentat în aprilie 2024) subliniază faptul că în anii următori prioritățile nu trebuie să vizeze doar pregătirea normativă a aderării, în special în ceea ce privește respectarea criteriilor de la Copenhaga, ci și integrarea rapidă în piața unică a UE încă din faza de preaderare. Acest lucru semnifică alocarea de fonduri din politica de coeziune pentru investiții majore în infrastructura de transporturi (feroviară, energetică, rutieră și de date), eficientizarea energetică a infrastructurii publice și a locuințelor, întărirea competitivității marilor întreprinderi și a IMM-urilor precum și în gestionarea eficientă a deșeurilor și a resurselor de apă etc. Un rol esențial în acest sens îl vor juca statele membre și regiunile de graniță cu Ucraina și Republica Moldova. Din acest punct de vedere, rolul României este unul determinat, mai ales în cazul Republicii Moldova, atât din

perspectiva transferului expertizei și experienței sale din perioada de pre-aderare, cât și din cea a pregătirii proiectelor majore și strategice de investiții publice din fondurile europene ce vor fi disponibile în următoarea perioadă.

Prezentul studiu și-a propus ca **scop** *analiza relațiilor dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană și identificarea principalelor domenii în care România poate să ofere expertiză și transfer de bune practici în domeniul integrării europene.*

În acest sens, ne-am propus fundamentarea aportului pe care îl poate avea România la parcursul european pe care Republica Moldova îl va avea pe termen scurt și mediu. De aceea, finalitatea analizei este una concretă, fiind direct adresată decidenților din domeniul politicii externe a României și Republicii Moldova, constând într-un set de recomandări de poziționare și acțiuni concrete pe care autoritățile de la București le pot adopta în demersul de sprijinire a Republicii Moldova în parcursul său european, cu accent pe riscuri și oportunități, la pachet cu o amplă analiză de ansamblu a evoluțiilor din vecinătatea strategică din ultimele decenii.

În sensul atingerii acestui scop am avut în vedere următoarele **Obiective specifice**:

1. Analiza dinamicii procesului de integrare europeană a Republicii Moldova în contextul geopolitic actual, unde am analizat relația cu Uniunea Europeană, evoluția Chișinăului în Parteneriatul Estic în concordanță cu standardele europene, Acordul de Asociere și acceptarea candidaturii Moldovei la UE.

2. Realizarea unei analize SWOT privitoare la evoluția și dinamica procesului de integrare europeană a Republicii Moldova. Aceasta a permis identificarea, sintetizarea, descrierea și analiza potențialelor vulnerabilități și incertitudini ce pot afecta cadrul de negociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană. Prin utilizarea metodei SWOT am avut în vedere factori endogeni (cum ar fi: stabilitatea politică la nivel intern, implementarea reformelor, suportul elitelor și al populației, gestionarea conflictelor teritoriale ș.a.), precum și factori exogeni (agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei, cuplarea cu Ucraina a negocierilor de aderare; coalițiile de sprijin ale statelor membre ș.a.).

3. Identificarea, analiza și evaluarea modalităților prin care România poate să contribuie la consolidarea și extinderea progreselor realizate de Republica Moldova în procesul integrator. Prin analiză am prezentat acțiunile care au fost întreprinse în ultimul deceniu de către autoritățile din România referitoare la contribuția pentru consolidarea și extinderea progreselor realizate de Republica Moldova.

4. Construcția unor scenarii alternative privind evoluția politică și geopolitică. Am construit 5 scenarii de viitor pornind de la *best case scenario (scenariul cel mai optimist)* (1. Republica Moldova în UE până în 2030; 2. Republica Moldova-Ucraina aderă împreună; 3. Menținerea *Statu-quo*-lui; 4. Republica Moldova-zonă tampon între est și vest) până la *worst case scenario (scenariul cel mai pesimist)* (5. Republica Moldova Non-UE pe termen nelimitat). S-a avut în vedere evoluția politică internă a Republicii Moldova și contextul geopolitic complicat din Estul Europei (UE, Federația Rusă, SUA, Ucraina, etc).

5. Formularea unor recomandări care să susțină accelerarea implementării reformelor necesare în vederea apropierii Republicii Moldova de Uniunea Europeană. Formularea recomandărilor (la nivel tactic, operațional și strategic) care să susțină accelerarea implementării reformelor necesare în vederea apropierii Republicii Moldova de Uniunea Europeană au rezultat din realizarea analizei.

6. Formularea unor recomandări de comunicare publică pentru sprijinirea autorităților din Republica Moldova în promovarea procesului de integrare europeană. Urmărind și analizând parcursul european al României, expertiza acumulată și exemplele de bune practici, am realizat un set de recomandări care să poată fi folosit de către autoritățile din Republica Moldova

în procesul de promovare a integrării europene.

Metodologic, ne-am propus ca atingerea acestor obiective să fie realizată printr-o documentare complexă și un set de metode și instrumente elaborate care să comporte valorificarea documentelor oficiale ca surse primare, a literaturii de specialitate și a expertizei autorilor.

Metoda analizei de conținut a inclus analiza dimensiunilor și etapelor parcursului integrării europene a Republicii Moldova (intern și extern - multilateral și bilateral). Din perspectiva multilaterală, în vederea analizării cadrului regional, național de dezvoltare al PaE, dar și al politicilor Chișinăului, se vor analiza următoarele documente programatice: 2009 – Lansarea PaE; 2013 - Summitul de la Vilnius; 2015 - Summitul de la Riga; 2017 - Summitul de la Bruxelles: cele „20 de rezultate pentru 2020”; 2019 - Conferința de celebrare a celor 10 ani de PaE, rapoartele anuale ale Comisiei Europene legate de nivelul de integrare al Republicii Moldova și scorurile înregistrate de aceasta etc.

Metoda comparativă a fost utilizată în vederea reliefării drumului pe care Republica Moldova îl are de parcurs prin comparația cu reformele și schimbările pe care România a trebuit să le implementeze ca parte a negocierilor cu UE.

Analiza SWOT a fost utilizată conform abordării clasice privind identificarea punctelor tari și a oportunităților, precum și a punctelor slabe și a amenințărilor.

Metoda scenariilor face astfel impredictibilul, cel puțin parțial, la nivel imaginativ, predictibil. Ne-am propus să folosim un model analitic științific, agreat în comunitatea analiștilor de politică externă și de securitate după următorul format (Lambert 2007, p. 112): identificarea celor mai importante aspecte ale problematicei analizate; identificarea principalilor factori ce pot influența problematica analizată (diferențiați pe baza gradului de incertitudine – de la foarte probabili (aproape de *statu-quo*) la foarte improbabili (scenariul „lebdă neagră”) și a tipului de impact (foarte pozitiv, neutru, foarte negativ); crearea scenariilor alternative.

Din punct de vedere al structurii, lucrarea este organizată în **șapte capitole**, pe lângă cel de concluzii.

În primul capitol, *Introducere și metodologie*, este făcută o scurtă prezentare introductivă sub raport tematic și este dezvoltat cadrul metodologic.

În cel de-al doilea capitol, *Procesul de integrare europeană a Republicii Moldova în contextul geopolitic actual*, am analizat procesul de integrare europeană a Republicii Moldova în contextul geopolitic actual, provocările pentru integrarea europeană legate de gestionarea conflictului înghețat din regiunea transnistreană și evoluțiile din UTA Găgăuzia, dar și relația UE - Republica Moldova, de la partener la stat candidat: Parteneriatul Estic, Acordul de Asociere, stat candidat, capitole de negociere.

În capitolul trei, *Relația Republicii Moldova cu România, ca element principal de politică externă al României*, ne-am concentrat pe analiza relației Republicii Moldova cu România, ca element principal de politică externă al României, realizând o analiză longitudinală a relației bilaterale dintre cele două, pe rolul României în avansarea pe agenda europeană de discuții vis-a-vis de integrarea Republicii Moldova în structurile europene.

În capitolul patru, *Parcursul european al României: lecțiile de bună practică și transferul acestora către Republica Moldova*, am analizat parcursul european al României, punând accent pe lecțiile de bună practică și transferul acestora către Republica Moldova. Astfel, am evidențiat maniera în care statul român poate asista partenerii de la Chișinău în procesul de aderare, având în vedere cunoștințele și competențele dobândite pe parcursul negocierilor pentru propria aderare.

S-au avut în vedere următoarele teme de analiză: asigurarea consensului politic intern și a unei planificări strategice prescriptive; fundamentarea strategiei de negociere; definitivarea și

consolidarea continuă a sistemului instituțional și a guvernanței interne.

În capitolul cinci, *Scenarii de viitor în procesul de integrare al Republicii Moldova în UE și poziționarea României față de acestea*, echipa de cercetare a dezvoltat cele 5 scenarii de viitor în procesul de integrare al Republicii Moldova în UE și poziționarea României față de acestea după identificarea factorilor de influență. Astfel, cele 5 scenarii sunt: Scenariul 1: *Best case scenario (Scenariul cel mai optimist)*: Republica Moldova în până în 2030; Scenariul 2: Republica Moldova-Ucraina împreună; Scenariul 3: Menținerea *statu-quo*-lui; Scenariul 4: Republica Moldova-zonă tampon între est și vest și Scenariul 5: *Worst case scenario (Scenariul cel mai pesimist)*: Republica Moldova non-UE pe termen nelimitat.

După analiza longitudinală, cea comparativă și cele 5 scenarii, echipa de cercetare a dezvoltat în capitolul șase, *Analiza SWOT privitoare la dinamica procesului de integrare europeană a Republicii Moldova*, o analiză de tip SWOT privitoare la dinamica procesului de integrare europeană a Republicii Moldova, punând accent pe cele mai importate puncte tari, puncte slabe, oportunități, dar și amenințări.

Astfel, în capitolul șapte, *Recomandări de sprijinire a Republicii Moldova în contextul integrării europene*, am dezvoltat recomandări care să susțină accelerarea implementării reformelor necesare în vederea apropierii Republicii Moldova de Uniunea Europeană, dar și recomandări de comunicare publică pentru sprijinirea autorităților din Republica Moldova în promovarea procesului de integrare europeană.

În concluzie, Republica Moldova este grav afectată de agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei pe plan economic, social, dar și la nivelul securității naționale și societale. Războiul hibrid susținut de Federația Rusă împotriva acestui stat vulnerabil contribuie la un proces de erodare a democrației, amenințând consolidarea statului de drept și echilibrul politic. Regiunea transnistreană și UTA Găgăuzia sunt folosite de Federația Rusă pentru a genera instabilitate și pentru a bloca inițiativele autorităților de la Chișinău legate de procesul integrării europene. Conflictul înghețat din regiunea transnistreană în contextul evenimentelor din Ucraina a dat în mai multe rânduri semne că poate fi reactivat. Liderii politici din UTA Găgăuzia susțin public, inclusiv prin vizite la Moscova, regimul lui Putin și politicile acestuia față de Republica Moldova și integrarea europeană a acesteia.

Agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei, deși un eveniment care a afectat securitatea internațională, a creat o oportunitate fără precedent pentru Republica Moldova și anume șansa de a candida la UE. Comportamentul agresiv al Federației Ruse a fost resimțit la nivelul UE drept o amenințare fără precedent la adresa stabilității și securității întregului continent european, fapt ce a determinat liderii de la Bruxelles să treacă dincolo de numitorul minim comun și să accepte în unanimitate candidatura Republicii Moldova la UE, alături de cea a Ucrainei. La celălalt pol decizional, având în vedere reformele deja implementate în cadrul Parteneriatului Estic, semnarea și ratificarea Acordului de Asociere, dar și agenda politică, autoritățile de la Chișinău au demonstrat un comportament relativ constant în fruntea grupului de șase state din cadrul Parteneriatului Estic. Odată cu dobândirea statutului de candidat, eforturile autorităților de la Chișinău s-au intensificat în ceea ce privește adoptarea reformelor necesare în vederea îndeplinirii criteriilor (element identificat drept punct tare în cadrul analizei SWOT). Acest fapt este atestat și în raportul de monitorizare al Comisiei Europene, însă nu putem trece cu vederea faptul că parcursul nu va fi unul simplu, având în vedere punctele slabe identificate în urma analizei SWOT: reformele necesare în sistemul juridic, nivelul de corupție încă ridicat deși se înregistrează progrese pentru combaterea acestui fenomen, persistența inegalității dintre sexe, procesul de digitalizare ce trebuie continuat, problematica regiunii transnistrene ce poate întârzia aderarea la UE.

Relațiile dintre România și Republica Moldova au fost definite de un sprijin constant în direcția integrării europene a Republicii Moldova. Acest aspect a transformat această colaborare

într-un element esențial al politicii externe a României. Pe parcursul ultimilor trei decenii, România a avut un rol determinat în democratizarea și europenizarea Republicii Moldova, contribuind semnificativ la dezvoltarea acesteia prin proiecte bilaterale și asistență financiară substanțială, devenind primul partener economic bilateral. Rolul major avut de România s-a remarcat în aspecte precum: procesul de liberalizare a regimului de vize, sprijinirea ruperii dependenței energetice de Federația Rusă, obținerea de către Republica Moldova a statutului de țară candidată pentru aderarea la UE și accesarea la etapa de negociere ș.a.

În perioada următoare, România trebuie să continue acest sprijin, facilitând derularea către autoritățile Republicii Moldova a negocierilor de aderare și contribuind la implementarea reformelor necesare finalizării acestei etape. Experiența României în procesul de aderare la UE oferă o serie de lecții valoroase pentru Republica Moldova și pot fi utilizate pentru a ghida Republica Moldova într-un mod mai eficient, evitând blocajele și erorile strategice consemnate. Astfel, crearea unui cadru clar de guvernare, adoptarea unei strategii interinstituționale bine definite și dezvoltarea unui parteneriat solid cu instituțiile UE, dar și cu statele membre ce vor deține în viitorii trei ani președinția rotativă a Consiliului UE sunt aspecte cheie pentru derularea cu succes a procesului de negociere și ulterior de aderare la UE. De asemenea, implementarea unui mecanism instituțional robust de coordonare a negocierilor și crearea unui program național de pregătire pentru integrare sunt pași necesari pentru a asigura un proces previzibil și coerent pentru obținerea statutului de stat membru al UE.

Așa cum reiese și din scenariile dezvoltate, pentru ca Republica Moldova să își poată îndeplini obiectivul setat, și anume cel de a deveni stat membru până în 2030, la nivel intern, problematica regiunii transnistrene va trebui rezolvată într-un termen relativ scurt, și anume o posibilă integrare economică a acestei regiuni în piața europeană, ceea ce este fezabil, având în vedere schimburile comerciale deja înregistrate. Pe de altă parte, integrarea Republicii Moldova în UE va necesita și o rezolvare a problemei frontierelor, adoptându-se probabil un model similar cu cel cipriot sau irlandez. La nivel extern, aceasta ar trebui să fie decuplată de Ucraina în procesul de negociere, ceea ce este puțin probabil. Astfel că o amenințare identificată a fost cuplarea aderării acestui stat la UE de finalul agresiunii Federației Ruse împotriva Ucrainei și aderarea acesteia la structurile europene. Având în vedere acest lucru, dar și procesul de aderare al Balcanilor și comportamentul agresiv al Federației Ruse, Republica Moldova are șanse relative mici de a deveni stat membru al UE pe termen scurt. Mai mult, această negociere pe care UE a ales să o facă în tandem poate reprezenta o amenințare majoră pentru Republica Moldova, având în vedere că agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei poate continua pe termen nelimitat, ceea ce va genera un sentiment de frustrare din partea autorităților de la Chișinău, fapt ce poate conduce la dezvoltarea unor comportamente neașteptate și în final la posibila lipsă de interes față de UE.

Recomandările rezultate în urma analizei sunt structurate pe trei niveluri: strategic, tactic și operațional, având în vedere specificul național. La nivel strategic, recomandarea referitoare la sprijinirea accelerării de către Republica Moldova a implementării reformelor necesare în vederea apropiării de UE, subliniază necesitatea oferirii unui sprijin coerent și unit pentru atingerea convergenței instituționale între România și Republica Moldova, în vederea integrării europene. Din perspectiva tactică, strategiile guvernamentale din România trebuie să includă obiective clare referitoare la sprijinirea autorităților Republicii Moldova în pregătirea negocierilor de aderare, precum și consolidarea implementării cerințelor specifice capitolelor de negociere, susținute de resurse adecvate. La nivel operațional, se recomandă crearea unui punct focal național care să gestioneze coordonarea sprijinului tehnic și financiar, asigurând astfel o abordare unitară și eficientă. Totodată, se recomandă acordarea de stimulente pentru funcționarii implicați în procesul de integrare și detașarea pe termen mediu și lung în Republica Moldova.

În ceea ce privește sprijinirea autorităților din Republica Moldova în promovarea procesului de integrare europeană, din punct de vedere strategic, se recomandă depunerea eforturilor de către România pentru includerea Republicii Moldova în *Observatorul european al*

mass-media digitale (EDMO), precum și pe crearea unui hub comun coordonat de România pentru combaterea dezinformării. Din punct de vedere tactic, se recomandă intensificarea comunicării prin exemplificarea beneficiilor integrării europene, bazate pe parcursul României în cadrul UE. În plus, din punct de vedere operațional, schimburile de experiență între specialiștii în comunicare publică din Republica Moldova și România ar contribui la îmbunătățirea abilităților de comunicare pe teme europene, susținând o informare corectă și eficientă a publicului din Republica Moldova despre impactul integrării europene.

Studiul integral este disponibil [aici](#).

Despre autori:

Mircea BRIE este profesor universitar dr. la Universitatea din Oradea, Departamentul de Relații Internaționale și Studii Europene și conducător de doctorat la Facultatea de Studii Europene a Universității Babeș-Bolyai (Cluj-Napoca, România). Autor și coautor a 9 cărți, editor și coordonator a 21 de volume colective. Peste 120 de articole în reviste, lucrări ale conferințelor internaționale sau volume colective. Domeniile sale de cercetare sunt: relații internaționale și studii europene, cooperare transfrontalieră, relații interetnice și interconfesionale, istorie socială, migrație, dialog intercultural, demografie, studii de frontieră. Manager de proiect/coordonator pentru 12 proiecte de cercetare. Este coordonatorul Jean Monnet Centre of Excellence *EUROINCLUS, Identity, Security and Inclusivity in border areas of South East Europe*. El a fost coordonator al modulului Jean Monnet *Ethnicity, Confession and Intercultural Dialog at European Union Eastern Border*. De asemenea, a fost membru în alte 10 proiecte Jean Monnet.

Ana Maria COSTEA este conferențiar universitar la Școala Națională de Studii Politice și Administrative (SNSPA), Departamentul de Relații Internaționale și Integrare Europeană (DRIIE) și a obținut titlul de doctor în Relații Internaționale și Studii Europene la Universitatea Babeș-Bolyai și SNSPA. În calitate de conferențiar, este profesorul titular al mai multor cursuri printre care se numără: Cybersecurity, International regulations in the cyberspace, Regional security etc. În prezent, este redactor-șef al revistei academice *Europolity*, indexată în Web of Science. De asemenea, ocupă funcția de coordonator departamental Erasmus+, coordonând activitățile Erasmus+ KA 131 și KA 171. În ceea ce privește activitățile de cercetare, doamna Costea a fost director de cercetare în cadrul proiectului de cercetare „Noi riscuri de securitate la nivel internațional”. Este, de asemenea, autoarea mai multor articole academice indexate BDI și ISI care sunt centrate pe securitate cibernetică, afaceri europene, securitate energetică, NATO, UE, Europa de Est și strategii de politică externă. Nu în ultimul rând, este autoarea cărții „East versus West: when politics collide with economics”, coordonatoare a unor volume colective precum: „25 years since the fall of communism”, și redactor la „Governance and Europeanization as a framework for understanding the European society”. În 2018, a coordonat publicația „Structures of interconnectivity in the EU’s neighbourhood: main factors that shaped the implementation of the ENP- A handbook”.

Nicolae TODERAȘ este conferențiar universitar în cadrul Departamentului de Relații Internaționale și Integrare Europeană al Școlii Naționale de Studii Politice și Administrative (SNSPA). Predă cursuri în domeniul studiilor europene, politicilor UE și evaluării politicilor și programelor europene. Din 2016, face parte și din echipa Ministerului Investițiilor și Proiectelor Europene (MIPE), unde contribuie la programarea fondurilor europene la care România are acces, precum și la dezvoltarea capacității de evaluare a impactului fondurilor europene. De asemenea, colaborează cu Institutul Național de Administrație (INA) în calitate de formator unde susține cursuri de perfecționare, dar și de formare specializată pentru ocuparea unei funcții publice corespunzătoare categoriei înalților funcționari publici. În 2021 a coordonat echipa tehnică care a elaborat și negociat Planul Național de Redresare și Reziliență (PNRR). Pe parcursul activității sale a contribuit la transferul de politici, abordări, instituții și instrumente în domeniul educației din România în Republica Moldova.

Studiul nr. 2. Agenda europeană a Ucrainei. Impactul integrării Ucrainei asupra funcționării politicilor și structurii instituționale a UE

Autori: **Dorin POPESCU (coordonator)**
 Marin GHERMAN
 Răzvan-Victor PANTELIMON

Studiul investighează dinamica și sustenabilitatea implementării reformelor în Ucraina, ca parte a procesului de aderare la Uniunea Europeană. Analiza noastră include atât progresele înregistrate de autoritățile ucrainene, precum și dificultățile de a asigura instituții stabile și o economie viabilă într-o țară aflată în război, cu teritorii temporar ocupate, ostilități militare directe în desfășurare și atacuri aeriene asupra infrastructurii critice. În egală măsură, această cercetare reliefează și potențialele provocări generate de integrarea în UE a Ucrainei, îndeosebi din punctul de vedere al distribuției fondurilor pentru agricultură și coeziune. Ținând seama de angajamentul României și al Ucrainei de a ridica relația bilaterală la nivel de Parteneriat Strategic, cercetarea vizează și identificarea priorităților sectoriale unde România poate avea o contribuție substanțială prin transferul de expertiză către Ucraina.

Pentru a atinge obiectivele generale și specifice ale studiului nostru, am recurs la combinarea permanentă și creativă a unor multiple instrumente metodologice.

Am utilizat sectorial analiza diacronică a parcursului european al Ucrainei. Acest tip de analiză a fost benefică pentru înțelegerea aprofundată a cauzelor disfuncțiilor și sincopelor de etapă manifestate în parcursul european al acesteia. Am analizat succesele/progresele proceselor de reformă, precum și problemele/dificultățile care au dus la întârzieri în onorarea angajamentelor asumate în concordanță cu cerințele de etapă formulate de instituțiile europene și, respectiv, angajamentele de reformă asumate de autoritățile centrale de la Kiev, după modelul/grila *recomandări/angajamente/reforme*.

Pentru perioada iulie-octombrie 2024, am propus o analiză sincronică tip SWOT, cu identificarea, evidențierea și descrierea punctelor tari și a celor slabe exprimate în proiecția de aderare la UE a Ucrainei, dar și a vulnerabilităților și a oportunităților aferente.

Debutul cercetării noastre a coincis cu aprobarea cadrelor de negociere pentru aderarea Ucrainei și a Republicii Moldova, adoptate la finalul Președinției belgiene a Consiliului UE. În acest sens, relevanța studiului sporește: cercetarea a putut urmări diacronic primele evoluții ale apropierii Ucrainei de UE conform cadrului de negociere adoptat în iunie 2024.

Au fost consultate surse directe referitoare la stadiul reformelor derulate de către Ucraina. Această specificitate a reprezentat un element de valoare adăugată al cercetării noastre.

Totodată, analiza de adâncime privind capacitățile Ucrainei de adaptare la cerințele și standardele Uniunii Europene a fost garantată de solida expertiză directă privind Ucraina a doi dintre autorii acestui proiect. Au fost realizate analize sectoriale ale impactului factorilor interni și externi asupra capacității administrației ucrainene de a-și onora angajamentele asumate și de a implementa reformele necesare. Dintre factorii externi, au fost analizați în detaliu noua proiecție neoimperialistă a Federației Ruse, impactul agresiunii Rusiei împotriva Ucrainei asupra parcursului european și euroatlantic al acesteia, prioritățile reconstrucției post-conflict și suprapunerea acesteia cu agenda de aderare a Ucrainei, dezvoltările infrastructurii securitare în regiunea extinsă a Mării Negre, impactul relațiilor bilaterale ale Ucrainei cu alți actori statali din regiune asupra proiectului extinderii europene.

Simultan, am analizat în oglindă impactul global și sectorial al aderării Ucrainei la Uniune, luând în considerare propriile reforme interne ale Uniunii, proiecția sa de dezvoltare strategică, ambițiile de transformare a Uniunii într-un actor global etc. Din această perspectivă, relațiile cu

Ucraina ale Uniunii (respectiv, aderarea Ucrainei la UE) pot reprezenta *hârta de turnesol* a proiecției de autonomie strategică a UE și/sau a obiectivului strategic al acesteia de a deveni un actor global relevant.

Pare de neconceput ambiția Uniunii Europene de a fi un actor global în condițiile în care Uniunea nu va găsi, potența și aplica resursele necesare pentru a menține și securiza opțiunea de aderare la UE a unor țări europene *de facto* (prin geografie, cultură, mentalitate și aspirație) precum Ucraina și Republica Moldova. Totodată, contribuția post-conflict a Ucrainei la dezvoltarea unei viitoare autonomii strategice a UE poate fi de interes, având în vedere potențialul și resursele acestei țări. Ucraina ar putea fi importantă și pentru obiectivul UE de a-și asuma un rol de actor global în sistemul de relații internaționale prin viitoare contribuții la dezvoltarea și menținerea arhitecturii regionale de securitate (în regiunea extinsă a Mării Negre), prin stimularea politicilor europene regionale și facilitarea aderării și integrării europene a altor țări din regiune, având în vedere poziția sa la *frontiera* cu zona eurasiatică etc.

Analiza noastră s-a concentrat pe impactul global și sectorial al aderării Ucrainei asupra construcției și capacităților Uniunii (buget și distribuții bugetare, roluri securitare, provocări sectoriale etc.). Uniunea Europeană însăși este în plină transformare, iar aderarea Ucrainei la Uniune se produce concomitent cu manifestarea unor metamorfoze interne de anvergură ale Uniunii.

Studiul nostru analizează, pe larg, dinamica orientării europene a Ucrainei, cu accent pe evaluarea modului de implementare a reformelor cerute în Opinia Comisiei Europene din iunie 2022 și asumate de autoritățile ucrainene prin Planul pentru Ucraina (subscris Mecanismului pentru Ucraina). Am optat pentru o prezentare echilibrată, în care progresele înregistrate de autoritățile ucrainene contrabalansează dificultățile și neajunsurile, enorme și imposibil de evitat într-un context de război de agresiune; studiul prezintă și analizează, în mod particular, și potențialele provocări prin care viitoarea aderare a Ucrainei la UE ar afecta, printre altele, politica agricolă comună (PAC) și politica de coeziune, în special distribuția fondurilor europene pentru agricultură și coeziune. Într-un capitol dedicat (*Capitolul 3 „Integrarea Ucrainei în UE – oglinda întoarsă. Impactul integrării Ucrainei – probleme, soluții, recomandări”*) am argumentat importanța reformării interne a UE pentru diversificarea surselor de finanțare a cât mai multor priorități externe, mai ales a celor aferente Ucrainei. În partea finală a studiului, am identificat prioritățile sectoriale la care poate contribui expertiza României, ținând cont și de angajamentul României și al Ucrainei de a ridica relația bilaterală la nivel de parteneriat strategic.

În acest fel, studiul nostru constituie nu (doar) un raport de evaluare a impactului aderării Ucrainei la UE, ci (mai ales) o analiză exhaustivă a mecanismelor interne de upgradare a capacităților proprii Uniunii în vederea diminuării arealului de impact negativ al extinderii și a acomodării treptate a Ucrainei la osatura identitară, instituțională, mentală, culturală, politică etc. a Uniunii – o analiză care contextualizează, și ea, parametrii de bază ai evoluțiilor geopolitice în plan regional.

Apreciem că studiul nostru scoate în evidență, cu maximă claritate, nevoia unei abordări realiste a demersului european al Ucrainei, cu luarea adecvată în considerare a provocărilor/dificultăților deosebit de serioase aferente acestuia, fie că vorbim de provocările transformatoriale la nivel intern, fie de cele la nivelul UE (mecanism decizional, instituții, politici etc.) și, desigur, de contextul regional, paneuropean și internațional.

Instrumentele de analiză care au fost utilizate au ținut cont de suprapunerea mai multor procese (apropierea Ucrainei de UE, transformările interne ale UE, dinamica schimbărilor geopolitice etc.), spre a se putea obține flexibilitatea analitică necesară. Am mizat deopotrivă pe evoluții factuale ce pot fi identificate și evaluate, dar și pe dezvoltări analitice mai largi, contextualizări, predicții bazate pe scenarii (scenarii privind evoluția UE, dezvoltările politicii de extindere în Vecinătatea Estică, transformările de amplitudine ale Vecinătății Estice și efectele pe termen mediu și lung ale agresiunii Rusiei împotriva Ucrainei, viitoarele zone de coliziune între *lumea rusă* și *lumea liberă*) etc.

Obiectivul nostru, în acest sens, l-a reprezentat elaborarea unui studiu multidimensional cu o durată cât mai mare de viață analitică, în condițiile unei dinamici geopolitice accelerate la nivel regional și global și ale unui grad ridicat de impredictibilitate privind viitoarele evoluții din regiune ce pot amprenta puternic inclusiv demersul european al Ucrainei (noile proiecții imperialiste ale Federației Ruse, agresiunea împotriva Ucrainei, posibile noi faze și escaladări ale acesteia etc.).

Rolul, interesele și instrumentele de lucru ale României, provocările la adresa României, precum și oportunitățile generate de noul context geopolitic din regiune pentru România, au fost analizate secvențial, în plan secundar, în cartografiile analitice menționate (reformele Ucrainei și impactul asociat), însă au fost analizate și *in extenso*, separat, pe două planuri: planul bilateral (elaborarea și implementarea viitorului Acord de parteneriat strategic între România și Ucraina) și, respectiv, cel european (identificarea și evidențierea priorităților sectoriale în domenii în care este posibil transferul de expertiză către Ucraina, în cadrul mai larg al parcursului european al acesteia).

Evaluările permanente ale dinamicii contextului regional au extins considerabil cadrul analizei noastre. Astfel, am inserat și integrat tema centrală (impactul aderării Ucrainei asupra politicilor comunitare) într-un context geopolitic mai larg. Cele trei planuri (european/regional/bilateral) au fost analizate în conexiune directă, prin utilizarea metodelor specifice analizei de politică externă.

În perioada de referință a elaborării studiului a fost convenit și semnat Acordul de colaborare în domeniul securității între România și Ucraina. Este nevoie totodată de încheierea unui acord bilateral mai amplu între cele două țări, care să statueze și să definească scopul, obiectivele, domeniile, instrumentele și resursele relației de parteneriat strategic între România și Ucraina, eventual printr-un acord bilateral cuprinzător. Studiul nostru va putea fi astfel exploatat în sensul substanțializării configurării și implementării acestui posibil acord.

În vederea îndeplinirii obiectivelor sale specifice, studiul a generat patru cartografieri analitice tematice: procesul de reformă al Ucrainei (4), impactul integrării Ucrainei asupra UE (2), prioritățile sectoriale în care România poate transfera expertiză către Ucraina (3) și, respectiv, recomandări specifice privind creșterea capacității Ucrainei de implementare sustenabilă a reformelor (4). Cele patru cartografieri analitice răspund în mod direct obiectivelor specifice ale studiului nostru. În elaborarea celor patru cartografii analitice a fost utilizat un spectru larg de mijloace și instrumente analitice.

Am preferat o abordare metodologică mixtă, care combină datele calitative cu cele cantitative, analiza de conținut, precum și colectarea și exploatarea unor *inputuri* analitice prin organizarea și desfășurarea unor întâlniri (în format fizic, online sau hibrid) cu experți din România și Ucraina (în perioada de elaborare a studiului, au fost exploatate în mod direct, de către membrii echipei, circa 30 de oportunități de colectare a unor *inputuri* analitice din Ucraina, în cadrul unor activități publice sau private).

De asemenea, am utilizat și metode statistice pentru efectuarea unei analize comparative a evoluțiilor înregistrate de Ucraina pentru fiecare perioadă de referință a cronologiei relațiilor cu UE. Combinarea acestor abordări a permis integrarea armonioasă și coordonată a seturilor de date variate, contribuind astfel la maximizarea potențialului acestui studiu.

În studiul nostru, un rol important l-au avut datele și studiile din surse secundare, care au asigurat o înțelegere comprehensivă a dinamicii aderării Ucrainei la UE, în context regional. Datele secundare au fost colectate printr-o trecere în revistă a rapoartelor și studiilor de progres cu privire la Ucraina, elaborate/emise de instituțiile Uniunii Europene (rapoartele de progres ale Comisiei, rezoluțiile Parlamentului European) sau de alte entități internaționale non-guvernamentale. La acestea s-au adăugat și datele calitative care au fost obținute în urma întâlnirilor membrilor echipei proiectului cu experți din România și Ucraina, pe toată perioada implementării studiului (iulie-octombrie 2024).

În realizarea cartografierii analitice a parcursului european al Ucrainei a fost abordată în mod distinct și tema componentelor de război hibrid utilizate de Federația Rusă atât în Ucraina,

cât și în țări membre ale UE (prioritar România). Astfel, s-a ajuns la un set de narațiuni strategice folosit de Federația Rusă, în Ucraina, în România, și în alte state membre UE, pentru a discredita procesul extinderii și pentru a inhiba elanul european al unor actori statali din regiune (în special, Ucraina, Republica Moldova, Georgia).

Pentru realizarea celor patru cartografii analitice au fost utilizate analize calitative bazate pe aplicarea unor factori critici, evaluați cu ajutorul datelor empirice. Au fost folosite metodologii mixte, care combină analiza istorică, studiile de caz, analiza cantitativă și calitativă rezultată în urma elaborării și interpretării datelor unor sondaje de opinie relevante în plan național și internațional.

În cadrul studiului s-au colectat evaluări privind integrarea europeană a Ucrainei, utilitatea pentru Ucraina a experienței de integrare a României în UE și perspectivele relației bilaterale româno-ucrainene. Evaluările au fost colectate atât din mediile comunității românești din Ucraina, cât și din mediile comunității ucrainene din România, în perioada iulie-octombrie 2024. Datele respective au fost utilizate pentru fundamentarea propunerilor și recomandărilor de politici publice bazate pe date (*evidence-based policies*).

Bibliografia extinsă a acestei lucrări include (fără a se limita la) studii de specialitate ale experților ucraineni (absenți de pe piața românească din cauza barierelor lingvistice) și ale cercetătorilor români, studii de impact, analize de conținut, rapoarte și statistici oficiale ale instituțiilor publice relevante din Ucraina și din țările membre UE, precum și ale instituțiilor europene, analize de politici publice, documente de poziție (*policy papers*), rapoarte de analiză prospectivă strategică, baze de date, statistici, rapoarte ale grupurilor de reflecție, cercetări academice etc. Un rol substanțial l-au avut consultarea și interpretarea surselor oficiale pentru analize comparative cu caracter aplicativ în sfera politicilor publice, însă exploatarea acestor tipuri de surse a fost dublată de o analiză riguroasă a discursului.

Fiecare cartografie tematică a fost însoțită de propuneri și recomandări de acțiune în domeniu, precum și de recomandări de politici și scenarii de viitor, cu măsuri concrete de acțiune. Plus-valoarea studiului o reprezintă utilitatea acestuia pentru factorii decidenți. Proiectul nostru de cercetare a generat nu doar o cartografiere tematică exhaustivă și o fundamentare analitică detaliată a politicilor publice în domeniu, ci și un set integrat de propuneri și recomandări tematice ce pot îmbunătăți în mod semnificativ politicile publice actuale, în domeniile de referință ale cercetării.

Analiza studiului nostru s-a finalizat la 15 noiembrie 2024. Rezultatul alegerilor prezidențiale din SUA (revenirea lui Donald Trump la Casa Albă) poate genera modificări de substanță ale evoluțiilor din Ucraina și ale situației din regiune, mai ales în ceea ce privește soluția politico-diplomatică la agresiunea Rusiei împotriva Ucrainei și posibila reconfigurare a angajamentelor (europene și americane) cu privire la sprijinul pentru Ucraina, implicarea în reconstrucția post-conflict a acesteia și în funcționarea arhitecturii de securitate a regiunii extinse a Mării Negre. Statele Unite vor rămâne și în continuare principalul actor în Ucraina, atât în prezent, cât și în viitor. Rezultatul alegerilor din SUA din noiembrie 2024 este estimat a avea un impact decisiv asupra oricăror probleme care privesc Ucraina. La data finalizării acestui studiu, este încă prematură o analiză detaliată a impactului realegerii președintelui Donald Trump asupra evoluțiilor Ucrainei și a situației de securitate din regiune.

X X X

Am constatat că Ucraina rămâne o *terra incognita* pentru cercetătorii și experții europeni. Apartenența sa forțată la un spațiu civilizațional amprentat puternic de „lumea rusă” a inhibat și limitat capacitatea de înțelegere a acesteia în mediile academice europene. Intensificarea de dată recentă a contactelor mediilor europene cu Ucraina are încă un efect *epidemic* – principalele analize europene ale funcționării instituțiilor, mediului public, mentalului colectiv etc. nu coboară în adâncime. Este nevoie de o prezență mai mare a experților europeni în mediile ucrainene, de o cunoaștere lingvistică directă a mediului, pentru o cunoaștere holistică a specificităților de manifestare a opțiunii europene a Ucrainei.

Autoritățile ucrainene depun un efort real în vederea apropierii de Uniunea Europeană. Obiectivul de modernizare a țării prin ample reforme sectoriale, prioritar în domeniile care nu sunt aliniate la standardele europene, este asumat în mare parte la nivelul administrațiilor locale, al categoriilor socio-profesionale relevante sau al populației ca întreg. Totodată, opțiunea pentru Europa rămâne, în Ucraina, mai degrabă o abstracțiune decât un obiectiv concret, realizabil pe baza unui plan de sarcini sectoriale și a unui efort colectiv de mare anvergură.

Se manifestă în continuare, în Ucraina, numeroase clivaje interne, mai ales între vestul și centrul țării, pe de o parte, și sudul și estul țării, pe de altă parte. Vestul și centrul Ucrainei manifestă un interes mai mare pentru integrarea europeană, sunt mai pregătite pentru reforme specifice integrării europene, acceptă cu mai mare lejeritate disconfortul tranziției către standarde europene. Regiunile din vestul și centrul Ucrainei funcționează ca un *motor* al europenizării Ucrainei. Sudul și estul țării rămân mai puțin conectate la imperativele integrării. Este nevoie de un dialog constant și de o armonizare internă mai mare, dar și de o cunoaștere fină a specificităților locale de către experții europeni, pentru aplicarea unitară a măsurilor de reformă specifice procesului de integrare și pentru înțelegerea de ansamblu a specificităților Ucrainei. Această înțelegere va crea nu doar așteptări realiste, ci și soluții adecvate la nevoile și așteptările diverselor medii ucrainene.

Agresiunea Rusiei împotriva Ucrainei influențează semnificativ integrarea europeană a țării. Acesta limitează considerabil capacitatea de reformă a țării, în numeroase domenii. Progresele de etapă rămân, în mod inevitabil, modeste în unele domenii sectoriale, în condițiile războiului de agresiune. Mobilizarea masivă a țării se articulează, în mod firesc, în jurul proiectului supraviețuirii statale și apărării în fața agresiunii Rusiei. Rămân inevitabil limitate resursele, instrumentele și capacitățile de mobilizare pentru efectuarea unor transformări instituționale sociale, politice și mentale de amplitudine. Rezistența și apărarea împotriva *agresorului* reprezintă fundamentul vieții interne a Ucrainei în această perioadă, iar ideea europeană pare periferică în raport cu obiectivele imediate de supraviețuire și de victorie în acest război.

Agresiunea Rusiei împotriva Ucrainei îi epuizează în mod dramatic resursele; resursele economice, umane, morale, sociale, materiale și imateriale. Refacerea acestor resurse va implica eforturi semnificative și complementare din partea autorităților și populației Ucrainei, simultan cu eforturile corelate ale comunității internaționale.

Durata și intensitatea acestui război sunt factori determinanți pentru identificarea gradului de canalizare a resurselor interne spre proiectul european. Invazia ilegală și pe scară largă a Ucrainei de către Federația Rusă a accelerat primele etape ale parcursului candidaturii Ucrainei la Uniunea Europeană, obligând comunitatea internațională la adoptarea unor măsuri de ripostă față de agresiunea rusă. Următoarele etape vor fi foarte dificile pentru Ucraina, iar integrarea europeană pe baza unei formule speciale, particulare, care să amâne îndeplinirea obligațiilor sau atingerea standardelor specifice, nu va fi posibilă.

În perioada următoare, trebuie accelerate eforturile transformatoriale ale Ucrainei, ca răspuns la exigențele în creștere privind adaptarea la spațiul european, însă războiul de agresiune va împiedica obiectivul asumării unui efort suplimentar.

Este extrem de dificil pentru Ucraina să își sporească dinamica transformatorală în condițiile unui război de agresiune. O pace justă și de durată ar mări considerabil șansele mobilizării interne în direcția implementării unor reforme pe termen lung. În condițiile menținerii unei intensități ridicate a războiului de agresiune, capacitatea de mobilizare internă și, respectiv, capacitatea de acțiune politică reformistă, vor fi în mod inevitabil reduse, iar adaptarea Ucrainei la normele și exigențele europene va fi limitată și modestă. Obținerea unei păci juste și de durată pentru Ucraina va mări exponențial spațiul de manifestare a capacității de acțiune în domeniul integrării europene.

Războiul de agresiune adâncește unele clivaje interne în Ucraina și creează altele. Reconstrucția post-conflict va implica în mod prioritar și măsuri de ameliorare a vieții sociale și politice interne, în sensul reducerii grabnice a acestor clivaje. Reconstrucția imediată și cea post-conflict se vor realiza simultan cu reformele specifice integrării europene, într-o formulă încă

neexperimentată în Europa, nici măcar în Balcanii de Vest. În mod inevitabil, și perioada post-conflict va slăbi capacitatea de reformare a Ucrainei, chiar dacă angajamentul pentru reforme va rămâne plener.

În condițiile în care nu se va putea obține o pace justă și de durată care să răspundă nevoilor și aspirațiilor legitime atât ale Ucrainei, cât și ale comunității europene și euroatlantice (o pace care să includă refacerea totală a integrității teritoriale, evacuarea trupelor ruse din teritoriile ocupate și crearea unui sistem de garanții de securitate etc.), va fi inevitabilă apariția unor frustrări de mare amploare în societatea ucraineană privind capacitatea limitată a comunității europene și euroatlantice de a crea, prin sprijinul acordat Ucrainei, condițiile necesare și suficiente pentru o pace justă și de durată, pentru o victorie fără echivoc a Ucrainei în acest război de agresiune al Federației Ruse. Aceste frustrări vor slăbi angajamentul Ucrainei de apropiere de Europa și vor slăbi și mai mult disponibilitatea administrației și a populației de a realiza reformele cerute.

Federația Rusă va rămâne și pe mai departe ostilă proiectului european al Ucrainei (cu atât mai mult unuia euroatlantic) și se va folosi și în continuare de întregul arsenal hibrid de care dispune pentru a submina acest proiect. Resursele rusești care vor fi mobilizate pentru sabotarea parcursului european al Ucrainei vor fi semnificative și se vor manifesta pe un areal geografic extins, nu doar în Ucraina, ci și în capitalele europene, în cercurile de decizie din aceste țări etc.

Impactul aderării Ucrainei la Uniunea Europeană va fi substanțial. Costurile integrării europene a Ucrainei sunt deja extrem de ridicate. Combinate cu efortul financiar al Uniunii Europene privind sprijinirea Ucrainei în condițiile războiului de agresiune și cu efortul financiar corelat în domeniul reconstrucției imediate și post-conflict, aceste costuri vor spori gradual, cel puțin în următorii 7-10 ani. Costurile necesare integrării europene a Ucrainei vor fi mai mari decât sprijinul financiar acordat Ucrainei de UE în condiții de război. Vor exista investiții majore simultane în ceea ce privește reconstrucția imediată și post-conflict și, respectiv, integrarea europeană. Instrumentele de lucru și obiectivele aferente procesului de reconstrucție și celui de integrare se suprapun parțial. De aceea, este nevoie de o *hartă inteligentă* care să reducă dublajele și suprapunerile și care să combine creativ instrumentele de lucru ale ambelor procese.

Efortul transformățional al Ucrainei va fi substanțial și se va produce concomitent cu un efort transformățional similar al Uniunii Europene. În actuala configurație, Uniunea Europeană ar avea dificultăți majore de integrare a Ucrainei. Va fi nevoie de o modificare paradigmatică a politicilor Uniunii și nu doar a celor bugetare. Disponibilitatea pentru transformări radicale a Uniunii va fi, atât la nivelul statelor membre cât și la nivel comunitar, mai mică decât cea a Ucrainei înseși.

Politica bugetară a Uniunii Europene se va modifica radical, pentru a permite adaptările cerute de integrarea unei țări de dimensiunea Ucrainei. Sistemul actual de alocări bugetare, prioritar în domeniile fondurilor de coeziune și agricultură, va fi modificat și ajustat într-o formulă care să permită simultan alocări masive pentru Ucraina cu menținerea unor alocări substanțiale pentru statele-membre ale Uniunii care beneficiază în prezent de fonduri și alocări considerabile. Este de așteptat ca țări cu un profil puternic în Uniune să insiste asupra unui viitor cadru financiar și bugetar care să rămână garantul unor alocări bugetare substanțiale preferențiale în domenii tradiționale (de ex. Franța, agricultură).

Politicile europene vor fi puternic impactate de aderarea Ucrainei și, în sens larg, de integrarea acesteia în Uniunea Europeană. Prognozăm apariția unor tensiuni interne privind obținerea consensului pentru unele etape ale procesului de integrare a Ucrainei. Nu este exclus ca aceste tensiuni să conducă, în final, la modificarea sistemului de vot în instituțiile europene, în principal la nivelul Consiliului Uniunii Europene. Pot fi modificări care să conducă inclusiv la denunțarea principiului unanimității de vot în Consiliu pe teme privind extinderea/aderarea la UE. Menținerea principiului/sistemului unanimității pe teme care vor genera clivaje relevante la nivelul Consiliului în ceea ce privește Ucraina (politica externă și de securitate comună, aderarea la UE, finanțele UE – resursele proprii, cadrul financiar multianual, armonizarea legislației naționale din domeniul securității sociale și protecției sociale etc.) pare a fi un obiectiv greu de atins.

Relațiile Ucrainei cu țările vecine vor trece prin schimbări majore. Agresiunea pe scară largă împotriva Ucrainei a generat un sprijin multidimensional constant, coerent și credibil al României acordat țării vecine. Acest context produce modificări paradigmatiche pozitive ale relației bilaterale dintre România și Ucraina, creând condiții prielnice pentru articularea și consolidarea unei relații de parteneriat strategic între cele două state. Ambele țări și-au exprimat disponibilitatea pentru atingerea acestui obiectiv.

Este nevoie de semnarea unui Acord bilateral cuprinzător privind parteneriatul strategic între România și Ucraina, care să răspundă obiectivelor reciproc asumate de ridicare a relației bilaterale până la nivelul strategic. În acest sens, este nevoie de soluții convenite cu bună credință și pe termen lung în așa-numitele *dosare sensibile*, în special în domeniul protecției drepturilor persoanelor aparținând minorităților naționale. Expertiza europeană în domeniu deține standarde și criterii sectoriale care permit identificarea, convenirea și aplicarea acestor soluții, de către ambele state, în domeniul menționat. Este nevoie de o colectare și o exploatare sistemică a nevoilor și soluțiilor pe care le au, în acest domeniu, comunitatea românească din Ucraina și comunitatea ucraineană din România. Consultarea permanentă a reprezentanților acestora este obligatorie în vederea îmbunătățirii sistemului de garantare a drepturilor persoanelor aparținând minorităților naționale. Domeniul respectiv poate cunoaște transformări radicale în Ucraina în anii următori, însă și provocările sunt pe măsură: Ucraina se va confrunta cu dilema nevoii de îmbunătățire a sistemului de drepturi pentru persoanele aparținând minorităților naționale în condițiile nevoii corelate de reducere a influenței în societate a acelei părți a minorității ruse de pe teritoriul Ucrainei care a rămas captivă mirajului *lumii ruse* și care se opune în mod direct obiectivelor și măsurilor de reformă specifice integrării europene a Ucrainei.

Având în vedere durata analitică limitată în mod obiectiv a studiului nostru de factori relevanți (de exemplu, durata și intensitatea războiului de agresiune, *lebedele negre* pe care le poate genera această agresiune pentru securitatea europeană în sens larg, modul de reconfigurare a securității europene și a sistemului de relații internaționale la nivel regional și global în perioada post-conflict, riscul unor evoluții necontrolate ale actualului război de agresiune, riscul unui conflict mai amplu, tradițional și hibrid, în Europa, riscul reconfigurării ordinii mondiale, riscul unui rol supradimensionat al Federației Ruse în noua arhitectură de securitate regională de la Marea Neagră, posibilele schimbări în viziunea SUA privind Ucraina și regiunea Mării Negre, în noul mandat republican al lui Donald Trump etc.- toți acești factori limitează în mod obiectiv alonja valabilității analitice a acestui studiu), se poate recomanda elaborarea unui studiu anual pe această temă („Agenda europeană a Ucrainei. Impactul integrării Ucrainei asupra funcționării politicilor și structurii instituționale a UE”), la nivelul Institutului European din România.

O recomandare similară privește posibilitatea de elaborare anuală a unui studiu privind relațiile bilaterale româno-ucrainene (până la funcționarea unui cadru stabil de parteneriat strategic între cele două țări), cu accent pe oportunitățile pe termen scurt, mediu și lung, a unui studiu similar privind efectele războiului de agresiune împotriva Ucrainei asupra intereselor și securității naționale a României și, respectiv, a unui studiu privind evoluția mediului de securitate și a raporturilor hegemonice în regiunea extinsă a Mării Negre.

Studiul integral este disponibil [aici](#).

Despre autori:

Dorin POPESCU este președinte fondator și în exercițiu al Asociației „Casa Mării Negre / Black Sea House”, singurul think-tank din România destinat geopoliticii Mării Negre. Este vicepreședinte al Asociației „Inițiativa pentru Cultură Democratică Europeană”, fost diplomat (cu misiuni diplomatice efectuate la Moscova, Cernăuți și Sarajevo), analist politic, eseist, critic literar și cadru universitar. Este doctor în filologie din 2012, cu teza „Paradigma constituirii discursului literar la Constantin Noica”, autor al volumelor “Noica. Bătălia continuă” (Editura Ideea Europeană, 2013) și „Figuri ale textului antec” (Editura Ideea Europeană, 2016), precum și coordonator al volumelor „Răzbușnarea barbarilor. 2000 de ani fără Ovidiu la Tomis” (Editura Ideea Europeană, 2017), „Captivi la Pontul Hibrid” (Editura Ideea Europeană, 2021) și „Marea Neagră. În căutarea hegemonului pierdut” (Editura Presa Universitară Clujeană, 2023). A publicat cca. 200 de lucrări, studii, eseuri, recenzii, articole tematice, în diferite reviste culturale și științifice din România și din străinătate, este coautor de programe tematice și cursuri universitare în domeniul relațiilor publice și al istoriei și discursului presei românești și deține premii naționale de eseu și critică literară. Domeniul prioritar de cercetare al acestuia îl reprezintă geopolitica Mării Negre; în acest domeniu, a editat trei volume colective, a organizat numeroase conferințe internaționale pe teme geopolitice și a participat la proiecte științifice internaționale în domeniu. Este unul dintre cei mai reputați experți români ai spațiului post-sovietic.

Marin GHERMAN este lector universitar doctor la Departamentul de Științe Umane și Social-Politice, Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, director al Institutului de Studii Politice și Capital Social din Cernăuți (Ucraina), președinte și coordonator editorial al Centrului Media BucPress, trust de presă al românilor din Ucraina, editorialist la „Veridica” (București), redactor-șef al revistei Institutului Cultural Român „Glasul Bucovinei” (Cernăuți-București). Și-a susținut teza de doctorat la Universitatea Națională „Iuri Fedkovici” din Cernăuți (2014) în științe politice. Membru al Consiliului Științific al rețelei Erasmus Expertise (Franța). Autorul volumului „Capitalul social în Ucraina și România: o nouă dimensiune a proceselor de integrare europeană” (Cernăuți, Editura Druk Art, 2022), coautor a cinci volume științifice. Autor de studii publicate în reviste de specialitate în domeniul geopoliticii, comunicării politice și proceselor informaționale. Domenii de expertiză: studiul capitalului social, guvernarea internațională, evoluții geopolitice actuale, comunicarea politică internațională, procesele informaționale, minorități naționale, comunitatea românească în Ucraina. A coordonat trei studii finanțate de Guvernul Român privind situația comunității românești din Ucraina în contextul războiului.

Răzvan-Victor PANTELIMON este lector universitar la Facultatea de Istorie și Științe Politice, Universitatea Ovidius din Constanța, profesor asociat la Institutul de Istorie, Universitatea Pontificală Catolică din Valparaiso, Chile. Este doctor în *Europa și Americi: constituții, doctrine și instituții politice*, la Departamentul de Politică, Instituții și Istorie, Universitatea din Bologna, Italia și doctor în Științe Politice la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București. Are studii post-doctorale la Universitatea Roma Tre din Roma în cadrul Proiectului Internațional „Europaeus”. Profesor/cercetător vizitator în Chile, Spania, Italia, Grecia și Portugalia. În ultimi ani, a publicat peste 60 de articole și capitole de carte la edituri prestigioase din SUA (Brill Publishing House), Spania (Tirant Lo Blanch), Italia (La Vela), Belgia (Peter Lang), Marea Britanie (Oxford), Mexic, România. Este invitat ca analist politic și expert în politică internațională la cele mai importante televiziuni și radiouri centrale și locale. Principalele interese de cercetare includ: discursul populist și neo-populist; propagandă, manipulare și campanii electorale; memoria istorică; tranziție și consolidare democratică; noi tipuri de partide politice; sistemele și societățile politice din America Latină.

Studiul nr. 3. Viitorul muncii în contextul schimbărilor demografice și al avansului tehnologic. Perspective din România

Autori: Vasilica CIUCĂ (coordonator)
Marioara IORDAN
Cristina LINCARU
Mihaela Nona CHILIAN

Scopul studiului de față este acela de a analiza **viitorul muncii din România**, în contextul **provocărilor determinate de schimbările demografice și de avansul tehnologic, într-o perspectivă amplă, a anului 2040**, prin observarea impactului acestora pe piața muncii. Totodată, cercetarea își propune să ajungă la formularea unor recomandări privind acele politici publice cu potențial de implementare. Astfel, efortul nostru a ținut cont de strategiile Uniunii Europene (UE) privind dezvoltarea dublei tranziții, tranziția verde și cea digitală, realizabile în condițiile marilor provocări demografice, care să susțină transformări echitabile, juste și incluzive.

După cum vom vedea, lucrarea este structurată în cinci capitole distincte, care oferă răspunsuri pentru toate cele trei obiective incluse în *Termenii de Referință*. Pentru a se putea formula propuneri de direcții de acțiune și de politici adecvate, lucrarea debutează cu o analiză a cadrului strategic actual din România, precum și din UE, privind realizarea unei economii verzi și digitale. Examinarea acestor strategii s-a făcut în vederea creării unei baze de referință privind contextul în care vor avea loc tranzițiile demografice și tehnologice cu impact major asupra viitorului muncii, până în 2040. Unele dintre acestea se constituie, deja, în viziunea de dezvoltare a UE și a României și abordează, în consecință, politici pentru implementare.

România dispune de o planificare bine conturată. Totuși, implementarea și extinderea acesteia pe termen lung necesită un impuls suplimentar pentru a depăși neajunsurile și obstacolele legate de viitorul muncii până în 2040. Printre principalele politici și strategii care vor defini piața muncii în deceniile următoare se numără *Proiectul România Educată*¹, *Strategia Națională pentru Cercetare, Inovare și Specializare Inteligentă*², și *Strategia pentru locuri de muncă verzi*³, toate având rolul de a sprijini adaptarea la schimbările tehnologice și tranziția verde. Se remarcă o discrepanță între strategiile actuale și necesitatea de a extinde planurile de acțiune până în 2040, pentru a acoperi corespunzător nevoile viitoare ale pieței muncii.

Strategia Națională în domeniul Inteligenței Artificiale (SN-IA) 2024-2027⁴ este identificată ca fiind un pilon central în acest proces de transformare. Deși, la o primă vedere, se concentrează asupra perioadei 2024-2027, această strategie are o viziune pe termen lung,

¹ Președinția României, „Proiectul România Educată”, accesibil la <http://www.presidency.ro/ro/angajamente/romania-educata>.

² Ministerul Cercetării, Inovării și Digitalizării, *Strategia Națională pentru Cercetare, Inovare și Specializare Inteligentă*, accesibil la, <https://www.mcid.gov.ro/programe-nationale/strategia-nationala-de-cercetare-inovare-si-specializare-inteligenta-2022-2027/#:~:text=Strategia%20Na%C8%9Bional%C4%83%20de%20Cercetare%2C%20Inovare%20%C8%99i%20Specializare%20Inteligent%C4%83,asociate%20specializ%C4%83rilor%20inteligente%3B%20Mobilizare%20c%C4%83tre%20inovare%3B%20Cre%C8%99terea%20colabor%C4%83rii>.

³ Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 704 din 13 august 2018, „Plan de Acțiuni din 2 august 2018 pentru implementarea Strategiei naționale pentru locuri de muncă verzi 2018 – 2025”, Hotărârea Guvernului nr. 594/2018 Anexa 1, *Strategia națională pentru locuri de muncă verzi 2018 – 2025*, accesibil la <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/203999>.

⁴ Ministerul Cercetării, Inovării și Digitalizării, Guvernul României, „Strategia Națională în Domeniul Inteligenței Artificiale 2024-2027”, 2024, accesibil la <https://www.mcid.gov.ro/programe-nationale/strategia-nationala-in-domeniul-inteligentei-artificiale-2024-2027/>.

pregătind, astfel, România pentru schimbările fundamentale determinate de integrarea Inteligenței Artificiale (IA) în economie. Obiectivele includ formarea competențelor în IA, dezvoltarea infrastructurii digitale și promovarea cercetării și inovării în acest domeniu. De asemenea, se presupune că IA va transforma profund structura locurilor de muncă și cerințele de competente ale resurselor umane, impunând recalificarea forței de muncă pentru a face față noilor provocări și oportunități.

La nivel UE, **Pactul verde european**⁵ și dezvoltarea **Agendei digitale pentru Europa**⁶ sunt cele două inițiative-cheie, care au ca scop susținerea tranziției către o economie digitală și sustenabilă. *Pactul verde european* vizează neutralitatea climatică până în anul 2050, iar *Agenda digitală* urmărește digitalizarea infrastructurii și a serviciilor publice până în 2030. În acest context, noul Plan de acțiune pentru punerea în aplicare a **Pilonului european al drepturilor sociale**⁷ din 2021 joacă un rol crucial, militând pentru condiții echitabile de muncă și acces egal pe piața muncii până în 2030, pentru o tranziție justă către noile realități economice.

În cadrul analizei unora dintre mega tendințele globale actuale, cristalizată de *JRC (Joint Research Centre)* în 2023, se arată impactul pe termen lung al unor tendințe esențiale, precum **accelerarea schimbărilor tehnologice, schimbările demografice și schimbările climatice**.⁸ Acestea vor redefini structura pieței muncii și vor influența profund modul în care muncim și trăim. Tehnologiile disruptive, inclusiv IA și automatizarea, sunt prognozate să schimbe natura muncii, cerând noi competențe și adaptabilitate din partea forței de muncă.

În concluzie, vom încerca să schițăm o imagine de ansamblu asupra provocărilor și oportunităților legate de viitorul muncii în România și în Europa. Tranziția către o economie digitalizată și verde este inevitabilă, iar succesul acesteia depinde de capacitatea României de a-și adapta strategiile și politicile la noile realități economice și tehnologice. Utilizarea inteligenței artificiale și a altor tehnologii emergente pe scară largă va necesita un efort concertat în direcția recalificării forței de muncă și a creării unui mediu de lucru adaptat noilor cerințe economice și sociale.

Analiza impactului schimbărilor demografice asupra viitorului pieței muncii din România, până în anul 2040, realizată în al doilea capitol, a pus în evidență următoarele aspecte:

Declinul populației. Populația României, conform proiecțiilor Eurostat tinde să scadă semnificativ până în 2040, cu o reducere estimată de aproximativ 2,5 milioane de persoane.⁹ Această scădere este cauzată atât de sporul natural negativ, cât și de emigrarea continuă a populației tinere și active. Cele mai pesimiste scenarii sugerează o scădere și mai accentuată a

⁵ European Commission, *Communication from the Commission. The European Green Deal*, Brussels, 11.12.2019, COM(2019) 640 final, (Comisia Europeană, *Comunicare a Comisiei. Pactul verde european*), accesibil la <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52019DC0640>.

⁶ European Commission, *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Shaping Europe's digital future*, Brussels, 19.2.2020, COM(2020) 67 final, (Comisia Europeană, *Comunicare a Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social și Comitetul Regiunilor. Conturarea viitorul digital al Uniunii Europene*), accesibil la <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0067&qid=1712678792687>.

⁷ European Commission, *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, The European Pillar of Social Rights Action Plan*, Brussels, 4.3.2021, COM(2021) 102 final, (Comisia Europeană, *Comunicare a Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social și Comitetul Regiunilor. Planul de acțiune privind Pilonul european al drepturilor sociale*), accesibil la <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52021DC0102>.

⁸ Deuster, C., Kajander, N., Muench, S., Natale, F., Nedee, A., Scapolo, F., Ueffing, P. and Vesnic Alujevic, L., *Demography and climate change (Demografia și schimbările climatice)*, EUR 31512 EN, "Publications Office of the European Union" (Oficiul pentru publicații al Uniunii Europene), Luxembourg, 2023, accesibil la <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC133580>.

⁹ Eurostat, *Population projections in the EU (Proiecții privind populația în Uniunea Europeană)*, accesibil la <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?oldid=497115>.

populației, în lipsa unor politici de migrație eficace. În cadrul Uniunii Europene, România se numără printre țările care se vor confrunta cu cea mai severă scădere demografică, afectând astfel poziția sa economică și competitivitatea pe termen lung.

Îmbătrânirea demografică. Îmbătrânirea este o altă provocare demografică esențială. Până în 2040, vârsta mediană a populației va crește semnificativ, depășind media UE. Proporția tot mai mare a persoanelor în vârstă de peste 65 de ani, față de populația activă, va conduce la o creștere a ratelor de dependență demografică. Aceasta va pune presiuni suplimentare asupra sistemelor de asistență socială și de pensii și va afecta negativ potențialul de creștere economică, în lipsa unor măsuri adecvate de stimulare a participării pe piața muncii.¹⁰

Ratele de dependență și disparitățile regionale. Rata de dependență economică, conform proiecțiilor Eurostat tinde să crească considerabil până în 2040, atât la nivel național, cât și la nivel european. În România, aceste rate de dependență sunt relativ mai mici decât media UE, dar tendința de creștere este evidentă. Există disparități semnificative între diferitele județe ale țării, unele regiuni urbane fiind mai diversificate economic. Spre exemplu, județele Cluj și Timiș au rate de dependență mai scăzute, în timp ce județele monoindustriale și predominant rurale, precum Teleorman și Vâlcea, se confruntă cu rate de dependență ridicate și provocări economice și sociale majore.

Impactul factorilor exogeni. Factorii exogeni aleatorii, cum ar fi pandemia Covid-19 și războiul de agresiune al Rusiei împotriva Ucrainei au avut un impact perturbator asupra comportamentelor demografice și de migrație. Aceste evenimente au accelerat unele tendințe negative, cum ar fi scăderea speranței de viață și modificarea fluxurilor de migrație, influențând astfel pe termen scurt și lung structura populației.

Efectele cumulate ale scăderii pronunțate a populației totale (chiar în cazul celui mai optimist scenariu - cu sold nul al migrației), și tendința accentuată a îmbătrânirii acesteia, se vor reflecta atât în ceea ce privește resursele de muncă disponibile, cât și în ceea ce privește productivitatea acestora. Conform previziunilor Eurostat populația în vârstă de muncă (20-64 ani) va scădea până în anul 2040 cu cca.1722 mii persoane, ceea ce înseamnă o reducere cu cca. 15,4%.¹¹ În UE, această scădere va fi de numai 6,4%. Proporția populației în vârstă de muncă, 20-64 ani, în populația totală, va reprezenta cca. 54,9% atât în România, cât și în UE. Această populație îmbătrânește la rândul ei, astfel încât ponderea populației de 25-54 ani în populația totală în vârstă de muncă scade în România de la 41,8%, în 2022, la 34,9% în 2040.

Populația activă a României este proiectată să scadă cu cca. 15%, pe baza scăderii populației în vârstă de muncă și a menținerii constante a ratei de activitate, la o valoare de cca. 72,4%, mult sub cea înregistrată în UE (81,5%). Deși se va înregistra o creștere mai importantă a ratelor de activitate pentru segmentele de populație vârstnică (55-64 ani și 65-74 ani), aceasta este absolut insuficientă pentru creșterea ratelor de activitate totale și pentru compensarea într-o mai mare măsură a pierderii de populație în vârstă de muncă.

Ratele de ocupare ale populației în vârstă de 20-64 de ani vor rămâne, de asemenea, aproximativ constante sau chiar vor înregistra o scădere ușoară.

Pierderea resurselor de muncă și creșterea ratelor de dependență demografică arată mari disparități între județele țării.

Toate județele înregistrează o scădere a ponderii populației în vârstă de muncă (15-64 de ani) până în anul 2040.

¹⁰ Eurostat, *Population projections in the EU (Proiecții privind populația în Uniunea Europeană)*, accesibil la <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?oldid=497115>.

¹¹ Eurostat, *Population projections in the EU (Proiecții privind populația în Uniunea Europeană)*, accesibil la <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?oldid=497115>.

Ținând cont de aceste tendințe și de impactul pe care evoluția demografică îl exercită asupra pieței muncii, au fost identificate câteva direcții de acțiune:

- **Încetinirea scăderii populației printr-o gestionare mai bună a migrației** și realizarea scenariului cu sold migrator neutru (zero net migration scenario). Acest lucru este posibil, pe de o parte, dacă populația care a migrat deja în ultimele decenii se va întoarce în România și își va relua activitatea economică, iar pe de altă parte, dacă numărul de imigranți care se vor angaja în România va compensa pierderile de resurse umane care vor emigra în continuare. Pentru a nu afecta productivitatea ar fi de dorit ca noii imigranți să fie integrați în ramuri cu productivitate înaltă.
- **Gestionarea eficientă a migrației pentru a stabili populația:** Adoptarea unor politici pentru atragerea migranților calificați și încurajarea revenirii emigranților români ar putea ajuta la contracararea declinului demografic și la revitalizarea forței de muncă.
- România poate continua o **politică de creștere a locurilor de muncă pentru integrarea populației inactive**, vizând atingerea sau depășirea ratei de activitate a mediei UE până în anul 2040 (81,5%). Acest lucru se poate realiza prin creșterea acestor rate pentru toate grupurile de vârstă, dar mai ales ale populației de 25-54 ani. Accentul va trebui să fie pus pe măsurile de formare profesională, dar și pe stimularea atractivității muncii printr-o protecție a ocupării adecvate și o creștere a salariilor.
- **Promovarea participării economice a femeilor:** Prin măsuri de sprijin, cum ar fi programe de echilibrare a vieții profesionale cu cea familială, precum și îmbunătățirea accesului la oportunități de carieră, România poate crește rata de ocupare în muncă a femeilor, ajutând astfel la menținerea unui nivel de angajați mai robust.
- Creșterea ratelor de activitate pentru femei, cel puțin până la atingerea mediei UE. România are un potențial de creștere în acest segment de populație prin aplicarea unor politici mai echilibrate între creșterea fertilității și intrarea pe piața muncii.
- **Atragerea investițiilor în sectoare de viitor:** Dezvoltarea industriilor inovatoare, precum tehnologia informației, inteligența artificială și energia verde, poate crea locuri de muncă atractive pentru tineri și poate contribui la retenția talentelor în țară.
- **Atragerea de finanțare suplimentară de la UE pentru dezvoltarea programelor de formare continuă și de recalificare:** Investițiile în educație și formare profesională vor pregăti forța de muncă pentru a se adapta la cerințele pieței muncii din 2040, crescând productivitatea și competitivitatea economică.

În concluzie, schimbările demografice anticipate până în 2040 vor impune adaptarea strategiilor economice și sociale pentru a menține stabilitatea pieței muncii și a asigura bunăstarea generală a populației. O abordare integrată, care să includă măsuri demografice, economice și sociale, este esențială pentru a răspunde acestor provocări profunde și interconectate.

Progresul tehnologic și viitorul muncii

La nivel global, una dintre mega tendințele¹² cu impact major asupra pieței muncii este considerată a fi accelerarea progresului tehnologic și hiperconectivitatea, progresul tehnologic influențând majoritatea sectoarelor economice și piața muncii, prin efecte de înlocuire, creare și productivitate. În contextul actual al tranziției digitale și verzi, România se confruntă cu provocări semnificative legate de integrarea noilor tehnologii în piața muncii, iar diverse studii au arătat că introducerea și absorbția acestora în România este neuniformă. Printre alți factori, lipsa

¹² Mega tendințele sunt forțe semnificative ale transformării de la nivelul societal, organizațional sau individual. Acestea se dezvoltă, de obicei, în perioade de câțiva ani sau, chiar, decenii, cuprinzând principalele direcții politice, de mediu, sociale, tehnologice și/sau economice. Aici, un studiu cuprinzător despre utilizarea conceptului de „mega tendințe”, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0016328724000120?via%3Dihub>.

infrastructurii digitale, împreună cu discrepanțele regionale și urban-rurale, creează un decalaj semnificativ față de alte state membre ale UE.

Analiza stadiului actual al digitalizării în domeniul public și pe piața muncii în România a pus în evidență următoarele aspecte:

Digitalizarea în România este încă într-o fază incipientă, cu un scor scăzut pentru serviciile publice digitale și competențele cetățenilor. Conform *DESI 2022*, România este printre ultimele țări din UE la utilizarea serviciilor de *e-guvernare* și digitalizarea companiilor.

Servicii publice digitale. În România, doar 24% din populația online utilizează activ serviciile de e-guvernare, în comparație cu media UE de 74%. Aceasta este o consecință a lipsei de interconectare instituțională, birocrăției ridicate și incompatibilităților cu serviciile de telefonie mobilă. Scorul României pentru furnizarea de servicii digitale pentru cetățeni și companii este mult sub media europeană.

Competențe digitale: Nivelul competențelor digitale este semnificativ sub media UE. Doar 28% din populație deține competențe digitale de bază, iar numai 9% deține competențe avansate. În ceea ce privește piața muncii, doar 2,6% din totalul angajaților sunt specialiști în domeniul TIC, mult sub media UE de 4,5%. Pe baza evoluției istorice a scorului *DESI*, începând din 2016, se preconizează că, până în 2030, ponderea cetățenilor români cu competențe digitale de bază va ajunge la 38% (ceea ce reprezintă o rată de creștere de 1% pe an). Pentru a atinge obiectivul asumat de 50%, este necesară o rată medie anuală de creștere de 3,1 puncte procentuale, ceea ce necesită punerea în aplicare a unor măsuri sistematice de politică în anii următori care să aibă efecte la nivelul celei mai mari părți a populației și pentru a elimina lacunele existente în ceea ce privește competențele digitale de bază. S-a estimat că 6,71 milioane de persoane cu vârste cuprinse între 16 și 74 de ani vor dobândi competențe digitale de bază până în 2030, ceea ce înseamnă 50% din totalul de 13,4 milioane de persoane cu vârste cuprinse între 16 și 74 de ani prognozate de proiecțiile demografice pentru anul 2030 (MCID, ADR, 2023). *Estimările de 40% din numărul de angajați din sectorul privat și din numărul de persoane care desfășoară activități independente și alte categorii și de 15% din angajații din agricultură care vor dobândi competențe digitale până în anul 2030 pot fi, însă, prea mici pentru creșterea nivelului de intensitate digitală a mediului de afaceri compatibil cu convergența spre frontierele tehnologice nu doar actuale ci, mai ales, de perspectivă și cu necesitatea reducerii decalajelor digitale atât referitoare la competențele de bază, cât și la cele avansate.*

În acest context, pentru toate orizonturile de timp este esențială o *intensificare a investițiilor, mai ales în programe de perfecționare și recalificare a forței de muncă*, din cauza decalajului semnificativ existent, în special în ceea ce privește competențele de bază ale populației adulte. Sistemul de formare profesională a adulților trebuie astfel să reacționeze rapid la provocările în materie de competențe, să sporească atractivitatea și calitatea învățării, să ofere programe de recalificare rapidă în parteneriat cu angajatorii din sectorul public și privat, să promoveze noi medii de învățare, noi pedagogii legate în special de digitalizare, vizând programe de educație și formare și conținuturi profesionale specifice și transversale.

În condițiile unei concurențe globale acerbe pentru resursele umane cu o calificare și/sau specializare de nivel cât mai înalt, *una dintre cele mai importante probleme în cazul specialiștilor TIC este dificultatea (chiar incapacitatea) de a păstra specialiștii și/sau absolvenții TIC în România și de a consolida baza națională de talente IT* (se estimează un deficit de 10 000 de specialiști la nivelul industriei), chiar dacă au fost identificate posibile măsuri de abordare a perpetuării deficitului de talente TIC, atât la nivelul sistemului de educație, cât și la nivel politic și administrativ (vezi ANIS, 2021; MCID, ADR, 2023).

România se angajează să își mențină contribuția de 2% la numărul de specialiști TIC din UE până în anul 2030, ceea ce semnifică un obiectiv de 400 000 de specialiști TIC până în 2030. În acest scop, se preconizează că *transformarea digitală în rândul întreprinderilor va accentua*

nevoia de specialiști TIC pe piața muncii și va determina o creștere semnificativă a numărului acestora la orizontul de timp menționat (MCID, ADR, 2023).

Stadiul de evoluție al sistemului de Cercetare-Dezvoltare-Inovare al României: Conform *European Innovation Score (EIS)*, România face parte din grupul „inovatorilor emergenți”, având o performanță de doar 34% din media UE în 2024. Principalele puncte slabe ale sistemului de inovare din România includ lipsa resurselor umane calificate și a conexiunilor inter-instituționale și industriale. În plus, rata de absorbție a cercetării și inovării în companii este foarte redusă, afectând negativ capacitatea de creștere economică. Atât punctele tari, cât, mai ales, cele slabe, privind performanța (sau anti-performanța) sistemului național de inovare, se regăsesc atât la nivel național, cât și teritorial: *problemele sistemului național de inovare sunt unele sistemice și cu caracter de subdezvoltare la nivel teritorial*, iar performanțele favorabile punctuale nu fac decât să reliefeze și mai mult *necesitatea unor abordări agresive, atât sistemice cât și localizate*, pentru (măcar) încercarea de a schimba actualele fundamente neadecvate necesităților accelerării progresului tehnologic și absorbției de tehnologii care să conducă la o productivitate cât mai ridicată ale sistemului național, dar și ale sistemelor regionale de inovare.

Trebuie, de asemenea, menționat și faptul că *progresul științific și tehnologic face ca, actualmente, domeniul științei, cercetării, inovării și dezvoltării să poată înregistra progrese semnificative doar dacă tehnologiile și instrumentele digitale sunt familiare cercetătorilor și cadrelor universitare și utilizate intensiv de către aceștia, iar cantitățile mari de date științifice și tehnice să fie accesate și gestionate digital în scopul descoperirilor științifice*. Se înregistrează o intensitate tot mai mare a utilizării instrumentelor digitale în cercetare și, de asemenea, o legătură directă între digitalizare și practicile *Open Science*, care includ reutilizarea datelor, rigoarea și eliminarea cercetării redundante, alături de transparența cercetării și cooperarea transfrontalieră. În cazul României, se înregistrează însă și *un deficit de cunoștințe privind platformele digitale științifice ale UE* (cum ar fi *Cloud-ul european pentru Open Science*) și *infrastructurile HPC din întreaga Uniune Europeană*, fapt care contribuie la caracterul fragmentat al cercetării științifice din România, precum și *inexistența unor platforme dedicate care să permită accesul la resursele digitale generate de cercetarea științifică finanțată din fonduri publice și absența unui plan standard de gestionare a datelor din cercetarea științifică*, care limitează posibilitatea de reutilizare a acestora (MCID, ADR, 2023).

Productivitatea totală a factorilor (TFP), o componentă de bază a creșterii economice, depinde, în primul rând, de pregătirea profesională a capitalului uman și de aportul de tehnologie înaltă. În acest sens, au fost realizate analize privind relația care există între nivelul de educație al populației, productivitate și ratele de dependență demografică.

În România, populația cu o calificare ridicată, necesară creșterii aportului de calitate în obținerea de productivitate, conform datelor din Recensământul Populației din 2021. Acestea arată disparități mari la nivel teritorial. Proporția populației cu studii de licență (ISCED6) și masterat (ISCED7) este ridicată în regiunile dezvoltate, cum ar fi București, Cluj, Iași și Timiș, în timp ce regiunile rurale și mai sărace, precum Vaslui și Teleorman, au o pondere ridicată de persoane cu educație primară (ISCED0) sau de analfabeți.

Corelația negativă (-0.5676) între productivitate (W2021) și rata de dependență demografică (ADR1, 2021) arată că regiunile cu o populație dependentă numeroasă au o productivitate mai mică. Județele cu un nivel ridicat de educație (în special licență și masterat) au o productivitate semnificativ mai mare. Domenii precum ingineria și științele sociale au o contribuție majoră la creșterea productivității.

Nivelurile de educație care contribuie cel mai mult la creșterea productivității sunt cele de **Licență și Masterat în domeniile științelor ingineresti și științelor sociale**. În schimb, doctoratul, și, în opoziție, analfabetismul au o contribuție negativă, ceea ce sugerează că este

nevoie deopotrivă de mai multă integrare a cercetării avansate în economie și de reducerea analfabetismului pentru a crește productivitatea.

Așadar, putem observa cum nivelul de educație al populației poate prezenta o corelație mare cu productivitatea, astfel:

- Județele cu o populație educată au, în general, o productivitate economică mai mare. **București, Cluj, Timiș, și Iași** sunt centre educaționale și economice care beneficiază de un număr ridicat de persoane cu studii superioare (ISCED6, ISCED7, ISCED8), iar productivitatea în aceste regiuni este ridicată;
- În contrast, județe precum **Vaslui, Botoșani și Teleorman**, cu o pondere mare de persoane fără educație (ISCED0) sau analfabeți, au o productivitate redusă. Aceste regiuni se confruntă cu provocări în atragerea investițiilor și dezvoltarea infrastructurii economice.

Disparitățile între urban și rural devin evidente, în urma interpretării datelor oficiale. Centrele urbane, precum București și Cluj, atrag o populație educată și calificată, ceea ce stimulează productivitatea. Pe de altă parte, zonele rurale rămân în urmă, având acces limitat la educație și infrastructură economică, ceea ce duce la o stagnare economică. Astfel, disparitățile se consolidează.

În acest context, considerăm ca fiind deosebit de utile următoarele **recomandări generale:**

1. **Promovarea educației în domeniile științelor sociale și ingineresti:** Acestea sunt sectoarele care aduc cele mai mari contribuții la creșterea productivității, iar politicile educaționale și economice ar trebui să susțină aceste domenii.
2. **Creșterea accesului la educația de nivel superior (în special nivel de licență și masterat):** Corelațiile puternice arată că creșterea numărului de absolvenți în aceste domenii va conduce la o productivitate mai mare.
3. **Adaptarea sistemului de învățământ la cerințele pieței muncii:** Domeniile care au impact negativ sau nu au o corelație puternică pozitivă cu productivitatea ar putea fi reevaluate și ajustate pentru a asigura că ele contribuie la nevoile economiei moderne.
4. **Educația reprezintă un factor critic în determinarea productivității și a dezvoltării economice regionale.** Investițiile în educație, în special în județele mai puțin dezvoltate, alături de programe care să reducă analfabetismul și să crească nivelul de competențe tehnice și digitale, vor fi esențiale pentru reducerea disparităților economice și pentru stimularea creșterii economice sustenabile în România.
5. Analizele noastre sugerează că, **educația și formarea continuă** trebuie să fie o prioritate în strategiile de dezvoltare regională, mai ales pentru a sprijini tranziția de la o economie bazată pe forța de muncă necalificată și agricultură către una bazată pe cunoaștere, inovație și tehnologie.
6. În același timp, sunt la fel de necesare politici de dezvoltare locală, regională și antreprenorială focalizate, dar și de tip *custom made (la comandă)* pentru a răspunde necesităților particulare de dezvoltare economică locală și regională și pentru a demara, impulsiona și conduce astfel de procese economice la toate nivelurile administrative-teritoriale (în corelație, cooperare și concomitent cu politicile care vizează acțiuni la nivel sectorial – de ex. politica industrială, agricultura etc.).

Totodată, mai mult, considerăm a fi necesare și o serie de recomandări pentru acțiuni la nivel de politici cu impact local. Astfel, propunem:

1. **Investiții în educația primară:**

- Județele care prezintă o proporție mare din totalul populației de analfabetism și doar educație primară trebuie să fie ținta unor programe de alfabetizare și de școlarizare de bază. Este necesar a se aplica un program național de reducere a abandonului școlar și creșterea a accesului la educația primară și vocațională în județele slab dezvoltate.
- Programele sus menționate ar putea să fie finanțate și susținute de guvern și de organizații naționale și internaționale, pentru a asigura accesul la resurse educaționale chiar și în cele mai izolate comunități.
- Astfel de județe (Vaslui, Teleorman, Botoșani, Suceava) necesită, de asemenea, o îmbunătățire a infrastructurii educaționale și a resurselor didactice. Acest tip de programe ar trebui să includă și stimulente pentru profesori în vederea păstrării acestora la nivel local.

2. Dezvoltarea învățământului tehnic și profesional:

- În județele cu o economie predominant agricolă sau industrială, considerăm că ar fi necesară o extindere a învățământului tehnic și profesional (ISCED5-6), pentru pregătirea forța de muncă în conformitate cu cerințele economiei locale. Acest tip de educație poate contribui la dezvoltarea sectorului industrial și la creșterea productivității în regiunile mai puțin dezvoltate.
- Extinderea școlilor vocaționale și a centrelor de formare profesională poate avea un impact direct în județe precum Mehedinți, Caraș-Severin sau Olt.

3. Crearea de centre universitare regionale:

- **Extinderea rețelei de centre universitare și dezvoltarea universităților la nivel local în județele mai puțin dezvoltate** pot contribui la atragerea și reținerea tinerilor în regiunile respective. **Iași, Constanța, Arad și Bihor** au potențialul de a deveni centre economice regionale mai puternice. Investițiile în infrastructura de transport, servicii și facilități de cercetare și dezvoltare ar putea stimula creșterea economică și atragerea de investiții.
- Dezvoltarea parteneriatelor între mediul academic și sectorul privat în aceste județe poate contribui la crearea unor ecosisteme inovative și creșterea productivității.
- Prin crearea unor programe de studii adaptate economiei locale (ex. agronomie, silvicultură, energie regenerabilă), județele cu pondere mai mare a populației rurale ar putea deveni mai atractive din punct de vedere economic și educațional.

4. Programe de recalificare și de educație continuă:

- Pentru a ajuta la *tranziția către o economie bazată pe cunoaștere*, este important să existe programe accesibile de recalificare pentru adulți, în special în regiunile unde populația adultă are un nivel scăzut de educație. Aceste programe ar trebui să fie disponibile nu doar în centrele urbane, ci și în mediul rural.

5. Reducerea disparităților urban-rural:

- În zonele rurale, ar trebui implementate politici care să sprijine dezvoltarea economică locală prin agricultură de înaltă tehnologie și turism sustenabil. Aceste politici ar trebui să fie însoțite de inițiative de educație continuă și digitalizare pentru a integra mai bine aceste comunități în economia națională.

6. Promovarea mobilității academice și a schimburilor de cunoștințe:

- Încurajarea mobilității academice între universitățile mari din județele dezvoltate și centrele educaționale din zonele rurale poate ajuta la transferul de cunoștințe și la

îmbunătățirea calității educației. Acest lucru poate, de asemenea, să stimuleze inovarea și să contribuie la o mai bună integrare a pieței muncii locale în dinamica economică națională.

7. Mobilitate internă și atragerea investițiilor:

- Pentru a combate migrația internă și sărăcia în regiunile subdezvoltate, se impune să fie promovate programe de stimulare a investițiilor în județele din **aceste zone**, prin facilități fiscale și subvenții pentru companiile care creează locuri de muncă în aceste zone.

8. Dezvoltarea infrastructurii digitale:

- O prioritate națională ar trebui să fie **digitalizarea** și dezvoltarea competențelor TIC în județele cu performanțe educaționale și economice scăzute. Programele de educație digitală ar putea oferi oportunități de dezvoltare economică și acces la locuri de muncă *remote* (la distanță), care să diminueze migrația către centrele urbane.

9. Integrarea tehnologiei și digitalizării în educație:

- În contextul dezvoltării digitale, este esențial să se investească în infrastructura IT în zonele rurale și să se integreze tehnologia în procesul educațional. Acest lucru poate facilita accesul la educație de calitate în județele mai izolate și poate ajuta la reducerea decalajelor în competențele digitale.

Prin implementarea acestor recomandări, disparitățile educaționale și economice dintre județe pot fi reduse, iar productivitatea națională poate crește în mod echilibrat, contribuind la o economie mai sustenabilă și incluzivă.

În perspectiva anului 2040, în România, tranziția spre o economie verde și digitalizată, care să păstreze sau să crească nivelul de bunăstare al populației (PIB/locuitor), în condițiile declinului demografic anunțat, presupune implementarea unor politici de dezvoltare bazate pe introducerea și adoptarea masivă a noilor tehnologii, într-o structură economică care să permită eficiența procesului și incluziunea. Tranziția către o economie verde și digitală performantă se bazează, așa cum s-a mai anunțat, pe doi piloni principali: tranziția energetică și digitală. Orice model de creștere economică luat în calcul nu poate să fie proiectat și aplicat decât ținând cont de principiile sustenabilității, pe termen lung. În acest context, evaluarea contribuției factorului muncă (ocupare) a productivității totale a factorilor și a modificărilor structurii economice asupra creșterii economice dezirabile este un demers justificat și adecvat în această lucrare. Pentru aceasta, autorii au considerat necesară utilizarea unui model, care să pună în valoare influența, pe care productivitatea și o nouă distribuție sectorială a economiei și a ocupării, în condițiile declinului și îmbătrânirii populației, poate să o aibă asupra menținerii și creșterii bunăstării populației (exprimată sub forma PIB/locuitor). De asemenea, înțelegerea surselor schimbării productivității, cum ar fi creșterea productivității totale a factorilor (*Total Factor Productivity*, TFP¹³), mișcările populației dintr-un sector în altul sau schimbările în relația muncă/capital, a permis determinarea profilului creșterii dezirabile, în condițiile și contextul demografic dat. **Cu cât va fi mai slab dezvoltată contribuția la creștere a factorului muncă, cu atât trebuie să crească productivitatea, în special prin aportul capitalului tehnologic și a celui uman.**

Astfel, rezultatele obținute de noi au pus în evidență următoarele aspecte:

¹³ *Total Factor Productivity* (lb. engl.) semnifică *Productivitatea Totală a Factorilor* (de asemenea, și Productivitate multifactorială, lb. română).

Conceptualizarea economiei verzi și digitale: Economia verde se concentrează pe tranziția către surse de energie regenerabilă și reducerea emisiilor de carbon. UE își propune să devină neutră din punct de vedere climatic până în 2050, printr-o reducere a emisiilor cu 55% până în 2030, comparativ cu nivelurile din 1990. Așadar, în România, ponderea energiei regenerabile va crește de la 19% în 2019 la 28 în 2030, în total surse de energie. În perioada 2000-2021, producția de energie din surse fosile a scăzut semnificativ, în timp ce productivitatea a crescut constant. Pe de altă parte, în ceea ce privește economia digitală, aceasta este evaluată prin Indexul DESI, care plasează România, cu un scor de 32,9 în 2021, sub media scorului UE, de 50,7. Observăm, astfel, că România are un deficit semnificativ în domeniul competențelor digitale și în digitalizarea serviciilor publice, comparativ, de exemplu, cu Danemarca, lider în acest domeniu, având un scor DESI de 70,9.

Scenarii economice până în 2040: Scenariile pentru 2040 analizează tranziția economică a României și a UE către o structură bazată pe energie regenerabilă și digitalizare. În UE, consumul total de energie va scădea de la 19 197 TWh în 2005 la 13 333 TWh în 2050. În România, se estimează că utilizarea totală de energie va scădea de la 454 000 TWh în 2005 la 371 000 TWh în 2050. Energia regenerabilă, în special biocombustibilii și energia eoliană, vor avea cea mai mare creștere, cu o contribuție estimată de aproximativ 12 000 TWh din energia solară în 2030.

Pe baza modelului utilizat au fost realizate opt clase de scenarii și 48 de modele de creștere, pornindu-se de la proiecția a patru structuri economice posibile. În primul rând, o structură economică sectorială cu o distribuție a populației ocupate similară cu cea a Danemarcei de la nivelul anului 2021. Scenariul este unul normativ și a intenționat să estimeze, care ar fi eforturile României în materie de ocupare și productivitate pentru a atinge performanța actuală a Danemarcei, lider în acest domeniu, în tranziția către o economie verde și digitală. Două dintre structurile economice posibile sunt proiectate pentru continuarea tendințelor deja existente (*trend-uri naturale*), iar ultimul este scenariul, care conservă statusul actual (scenariul care arată ce s-ar întâmpla dacă nu s-ar schimba nimic).

Rezultatele modelului

În privința structurii economiei, scenariul, considerat moderat, al structurii economice al Danemarcei, cu o rată de ocupare de 75%. (M15_Dk m7) indică o creștere în 2040 a venitului pe locuitor la 40 241 euro (prețuri 2015), față de 9 145 euro în 2021. *Această creștere se va baza pe creșterea de productivitate, dar și pe creșterea ratelor de ocupare, în condițiile scăderii resurselor umane. Evoluția acestora a fost luată în calcul pentru trei scenarii demografice (scenariul de bază, scenariul cu soldul migrației zero, precum și scenariul fără mobilitate intersectorială).*

Impactul asupra ocupării forței de muncă și productivității

Populația ocupată din România a scăzut cu 20,8% între 2000 și 2021, iar **productivitatea muncii** a crescut cu 169,7% în aceeași perioadă. **Conform scenariilor realizate se preconizează că, până în 2040, populația ocupată își va încetini ritmul de scădere** (între -13,0% și -7,0%), iar **productivitatea va înregistra creșteri de până la 330%**. De exemplu, în sectorul industrial se preconizează faptul că productivitatea va trebui să crească de la 15 882 euro în 2021 la 24 477 euro în 2040. Această creștere va fi impulsionată de realocarea forței de muncă către sectoare mai eficiente din punct de vedere energetic și de tranziția către o economie digitală și verde.

Contribuția productivității, a ratei ocupării și a ponderii populației în vârstă de muncă în populația totală, la creșterile previzionate ale venitului pe cap de locuitor (VAB/locuitor), au pus în evidență următoarele aspecte:

1. **Contribuția productivității (ω):**

- Cele mai mari contribuții la creșterea veniturilor pe cap de locuitor sunt legate de productivitate în scenariile *m7* (bazate pe modelul Danemarcei), pentru ambele grupe de vârstă (15-64 ani și 20-64 ani). Valorile ω variază între 29.391 și 30.584 euro (2015¹⁴), indicând o creștere robustă.
- În scenariile moderate, bazate pe evoluțiile naturale ale distribuției ocupării pe sectoare economice (*m4*), contribuțiile ω sunt, de asemenea, semnificative (peste 13 000 euro), arătând un potențial ridicat pentru creșterea economică bazată pe productivitate.
- Scenariile pesimiste, cum ar fi *m1* (scenariul „nu se schimbă nimic”) și *m5* („modificări structurale mici”), prezintă contribuții negative la productivitate, reflectând o stagnare sau o scădere a eficienței economice.

2. Contribuția ratei ocupării (ϵ)

- Cele mai mari contribuții pozitive ale ratei ocupării sunt în scenariile *m5* și *m6*, cu valori de până la 3 218 euro, ceea ce sugerează o creștere substanțială a ocupării, potențial prin politici de stimulare a pieței muncii.
- În majoritatea celorlalte scenarii, contribuția ϵ este pozitivă, dar mult mai mică, sugerând că, deși modificările în rata ocupării pot sprijini creșterea economică, acestea nu sunt factorul dominant în toate scenariile.

3. Contribuția modificărilor în ponderea populației în vârstă de muncă (\ddot{a})

- În scenariile *m7* și *m4*, valorile negative ale \ddot{a} (de exemplu, -1 644 până la -3 799 euro) indică faptul că o scădere în ponderea populației în vârstă de muncă contribuie negativ la creșterea veniturilor pe cap de locuitor, sugerând provocări demografice importante.

În ceea ce privește descompunerea modificării productivității ($\Delta\omega$) în diferite componente pentru perioada 2021-2040, adică aportul realocării inter-sectoriale a forței de muncă ($\Delta\omega B$), - productivitatea totală a factorilor ($\Delta\omega wTFP$) și raportului capital/muncă (I), pe baza modelelor și scenariilor discutate anterior se pune în evidență:

1. Dominanța Productivității Totale a Factorilor - ($\Delta\omega wTFP$):

- În majoritatea modelelor, componenta $\Delta\omega wTFP$ domină celelalte componente, indicând faptul că o creștere a eficienței în utilizarea factorilor de producție este principalul motor al creșterii productivității. Aceasta sugerează un accent puternic pe inovație și îmbunătățirea proceselor tehnologice, dar și o dezvoltare a capitalului uman;

2. Contribuția variabilă a realocării inter-sectoriale ($\Delta\omega B$):

- $\Delta\omega B$ variază semnificativ între modele, arătând că realocarea forței de muncă între sectoare contribuie în mod diferit la schimbarea productivității, în funcție de contextul economic și politic specific fiecărui scenariu.

3. Moderația raportului capital/muncă ($\Delta\omega w k$):

- $\Delta\omega w k$, deși prezent, contribuie mai puțin la schimbarea totală a productivității în majoritatea modelelor. Aceasta sugerează că, deși investițiile în capital sunt importante, acestea nu sunt principalul factor de creștere a productivității în acest set de date.

¹⁴ Notă – în text am păstrat forma scurtă euro, dar noi ne referim la valori defalcate, respectiv euro în prețuri la nivelul anului 2015.

Rolul tehnologiei și al digitalizării

Digitalizarea și noile tehnologii vor juca un rol crucial în creșterea productivității și a ocupării forței de muncă. În sectorul agricol, productivitatea este estimată să crească de nouă ori până în 2040, de la o bază de 3 000 euro (prețuri în 2015) la aproximativ 27 000 euro pentru fiecare lucrător. În sectorul industrial, productivitatea este estimată că va crește de 6,4 ori, de la 15 882 euro în 2021 la 102 540 euro în 2040. Această creștere va fi susținută de tehnologii precum inteligența artificială, automatizarea și digitalizarea proceselor.

Provocări și oportunități

România se confruntă cu provocări majore, cum ar fi o infrastructură energetică învechită și un nivel scăzut de competențe digitale ale indivizilor. De exemplu, doar 31,7% din populația activă are competențe digitale de bază, comparativ cu o medie UE de 55,0%. În același timp, există oportunități semnificative datorită accesului la fonduri europene, cum ar fi cele destinate tranziției verzi, și un potențial ridicat de creștere în sectorul energiei regenerabile. Accesul la fonduri europene, cum ar fi Fondul pentru o Tranziție Justă, poate facilita investițiile necesare pentru modernizarea infrastructurii energetice și creșterea digitalizării. Totodată, investițiile străine directe în sectorul tehnologiei și IT&C pot contribui la dezvoltarea unei economii bazate pe cunoaștere și inovare.

Astfel, analiza de convergență către modelul verde și digital de economie a condus la formularea următoarelor recomandări, respectiv de creare și dezvoltare de:

1. Politici diferențiate pe structuri economice

- **Județele cu convergență ridicată** (de ex.: București, Cluj, Timiș) necesită investiții în tehnologie și educație pentru a accelera transformarea digitală și verde.
- **Județele cu convergență medie** (de ex.: Ilfov, Arad, Brașov) au nevoie de sprijin pentru modernizarea industriilor tradiționale și de politici de coeziune economică.
- **Județele cu convergență scăzută** (de ex.: Vaslui, Teleorman) necesită intervenții rapide pentru dezvoltarea infrastructurii digitale și stimularea agriculturii sustenabile.

2. Politici de sprijinire a productivității. Propunerea de creare a zonelor economice speciale (ZES) și de automatizare a industriilor prelucrătoare în regiunile cu productivitate scăzută ar putea stimula creșterea economică.

3. Politici demografice și de stimulare a imigrației. Pentru a contracara scăderea demografică, se propun politici de stimulare a natalității și atragerea imigranților calificați în regiunile cu potențial economic ridicat.

4. Educație și formare profesională. Se recomandă dezvoltarea de centre regionale de excelență și programe de reconversie profesională, cu accent pe dezvoltarea competențelor digitale și verzi.

5. Investiții verzi și digitale. Fondurile pentru inovare și parteneriatele public-privat sunt esențiale pentru stimularea cercetării și dezvoltării în domeniile digital și al tehnologiilor verzi, în special în județele care se apropie de acest model. .

Concluzie

Fiecare regiune are nevoie de politici personalizate, ținând cont de nivelul de convergență cu modelul verde și digital. O strategie bine direcționată, axată pe educație, digitalizare, productivitate și investiții, poate accelera tranziția către o economie sustenabilă și competitivă la nivel teritorial.

Studiul integral este disponibil [aici](#).

Despre autori:

Vasilica CIUCĂ este cercetător științific gradul I la Institutul Național de Cercetare Științifică în Domeniul Muncii și Protecției Sociale (INCSMPS), cu o experiență profesională de peste 32 de ani în cercetarea privind economia muncii, politici publice de ocupare, protecție socială. Ca director științific și director general al INCSMPS are o experiență de peste 27 de ani în managementul activității de cercetare. Este absolventă a Universității Politehnica din București (1984) și deține titlul de doctor în Științe Economice, Specializarea Management, Academia de Studii Economice din București (2003). În cei peste 32 de ani de activitate în cercetare, a coordonat proiecte la nivel național și internațional (PNCDI, PHARE, OIM, Leonardo etc.). A coordonat proiecte de cercetare – dezvoltare în domeniile: Piața muncii; Dezvoltarea umană și creșterea economică, Managementul resurselor umane; Prognoze și modelare econometrică; Strategii, recomandări și politici pentru creșterea ocupării forței de muncă. Are competențe în cercetarea economică și socială, modelare econometrică, analiză statistică și managementul cercetării științifice. Este autor sau co-autor a peste 50 de lucrări de cercetare în domeniul pieței forței de muncă și protecției sociale, finanțate în cadrul programelor naționale, europene și internaționale și a unui număr însemnat de articole, prezentate la conferințe internaționale și publicate în reviste incluse în baza de date recunoscute la nivel internațional. A desfășurat activități de evaluator tehnico-științific în cadrul: Comisiei cercetări umaniste și socioeconomice a Colegiului Consultativ pentru CDI, 2007-2011, Comisia de evaluare pentru Programul PARTENERIATE, 2007-2011; evaluator Program COST al Comisiei Europene, 2009-2012. A activat ca profesor asociat în cadrul unor universități și lector în programe de formare privind evoluția ocupațiilor pe piața forței de muncă din România. Este membru al unor asociații profesionale naționale, ale UE sau a altor organisme internaționale: Membru Consiliul Consultativ pentru Dezvoltare Durabilă-Guvernul României, 2021-2025, Comitetul de Domeniu “Individuals, Societies, Cultures and Health - ISCH”, Programul COST al CE, 2010-2012; ESFRI, SSH Roadmap Working Group, European Commission, 2007-2008; Societatea Română de Statistică, 2000-2017; Colectivul de redacție al „Revistei Română de Statistică”, 2000-2015.

Marioara IORDAN este cercetător principal gradul I la Institutul de Prognoză Economică (IPE) al Academiei Române, unde activează din anul 1981 și doctor în economie din anul 1999. Activitatea de cercetare desfășurată în cadrul IPE vizează arii tematice precum: dezvoltarea regională, comportamentul agenților economici și al gospodăriilor populației, sărăcie și bunăstare economico-socială, dezvoltare durabilă, capital uman și piața muncii, competitivitate și reziliență socio-economică, problematica riscurilor și dezastrelor naturale, mediu. Este autoare și coautoare a unor cărți/capitole în cărți publicate în România: Evoluții structurale ale exportului în România, (vol din 2003, 2004, 2005), Perspectivele pieței muncii din România în contextul Strategiei Europa 2020, Creșterea contribuției comerțului exterior la realizarea convergenței reale, Economia României după Marea Unire, vol.II., Economia Sectorială, (2018), Reziliența regională. Perspective teoretice și practice în perioade de criză economică (2023), Provocări determinate de contextul economic pandemic și post-pandemic (2021). Împreună cu Mihaela Nona Chilian a coordonat, în 2023, apariția volumului: Mediul de afaceri și capitalul uman din România (2023). În anul 2017 a primit Premiul „Nicolas Georgescu-Roegen” pentru lucrarea *Competitivitate-Competitivitatea regională în România*, acordat de Academia Română colectivului de autori ai cărții. A publicat articole științifice și studii în publicații indexate în bazele de date internaționale Web of Science, Scopus și altele, capitole în cărți publicate în străinătate. A fost coordonator și membru în numeroase echipe ale unor proiecte de cercetare realizate în cadrul IPE și a participat la stagii de documentare și alte programe academice în Regatul Unit, Belgia, Bulgaria, Franța, Italia, Slovenia, Cehia, Ungaria, Turcia, China.

Cristina LINCARU este cercetător științific gradul I la Institutul Național de Cercetare Științifică în Domeniul Muncii și Protecției Sociale (INCSMPS), cu o experiență profesională de peste 28 de ani în analiza pieței muncii, politici publice și dezvoltare strategică. Este absolventă a Universității Politehnica din București (1992) și deține un doctorat în managementul resurselor umane de la Academia de Studii Economice din București (2005). Printre competențele sale cheie se numără: (i) analiza inteligenței pieței muncii, incluzând teoria și conceptele privind instituțiile, actorii, oferta de forță de muncă, capitalul uman, inovația și învățarea continuă; (ii) analiza strategică, incluzând planificarea, evaluarea, monitorizarea și raportarea pentru documente în domeniul ocupării forței de muncă, precum Strategia Națională de Ocupare și Planul Național de Ocupare; (iii) consultanța pentru instituții precum MMPS, ANOFM, Ministerul Cercetării și Educației și Ministerul Fondurilor Europene; (iv) expertiza ca independent în proiecte finanțate de Comisia Europeană și Banca Mondială. Domeniile sale de interes includ transformarea verde și cea digitală, abordate în cadrul teoriilor geografiei economice noi și economiei evolutive. Cristina utilizează și dezvoltă instrumente de econometrie spațială pentru modelarea piețelor muncii locale dintr-o perspectivă funcțională. Autoare a peste 48 de lucrări științifice, 4 cărți și 20 de articole indexate în Web of Science, Publons, WorldCat și CitEc, a coordonat sau gestionat peste 10 proiecte de cercetare naționale și internaționale și a fost expert sau consultant în peste 20 de proiecte. În 2023, a fost distinsă cu Premiul UEFISCDI pentru articolul „Mapping post crises the European job growth in travel agencies and tour operator reservation services.” Cristina deține O.R.C.I.D. 0000-0001-6596-1820 și Web of Science Researcher ID A-2483-2014. Este, de asemenea, membru activ în organizații profesionale internaționale și editor al unor jurnale științifice, contribuind la promovarea cunoașterii și inovației în domeniul său.

Mihaela-Nona CHILIAN este cercetător principal gradul II la Institutul de Prognoză Economică (IPE) al Academiei Române, unde activează din anul 2000 și doctor în economie din anul 2010. Activitatea de cercetare desfășurată în cadrul IPE a vizat arii tematice diverse, precum dezvoltarea regională, comportamentul agenților economici și al gospodăriilor populației, sărăcie și bunăstare economico-socială, capital uman și piața muncii, competitivitate și reziliență socio-economică și de mediu. A publicat articole științifice și studii în publicații indexate în bazele de date internaționale Web of Science, Scopus și altele. Este autoare și coautoare a unor cărți publicate în România: *Competitivitatea economiei românești și integrarea în Uniunea Europeană* (2011), *Coeziunea economico-socială la nivel regional – Elemente de fundamentare a unei strategii naționale* (2013), *Competitivitate-Competitivitatea regională în România* (2015), *Lumi paralele: Pandemia din 2020 versus economia mondială* (2021) și coautoare a unor capitole din cărți publicate în România și în străinătate. A fost membru în numeroase echipe ale unor proiecte de cercetare realizate în cadrul IPE și a participat la stagii de cercetare și alte programe academice în țări din Uniunea Europeană și alte țări. Este deținătoare (împreună cu alte trei cercetătoare din IPE) a Premiului „Nicolas Georgescu-Roegen” acordat de Academia Română în anul 2017 pentru lucrarea *Competitivitate-Competitivitatea regională în România*.